

HOE DE BURGERIJ HAAR KERK VERLOOR

John Vrijhof
September 2007
Rijsenhout

Inhoud.

Pagina 3	Inleiding:	Opbouw van het studieverslag.
Pagina 5	Hoofdstuk 1	“Meer geloof, minder kerk”, nader bekeken aan de hand van cijfers en conclusies uit WRR, CPB en GIN.
Pagina 10	Hoofdstuk 2	Een bepaalde leefstijl relatief oververtegenwoordigd in de kerk.
Pagina 16	Hoofdstuk 3	De PKN, haar ledental en haar leegloop ofwel hoe de burgerij haar kerk verloor.
Pagina 23	Hoofdstuk 4	Kerk modellen
Pagina 29	Hoofdstuk 5	Het geloofsgesprek
Pagina 33	Hoofdstuk 6	De kerk en de missie
Pagina 38		Literatuurlijst
Pagina 40		Afkortingen

Inleiding

De vraag

Al enige tijd interesseert mij buitenkerkelijke spiritualiteit. Daarom diende ik op 27 maart bij de classis het verzoek in om dit te onderzoeken tijdens mijn studie verlof. In deze brief deelde ik mee dat drie vragen het uitgangspunt zouden vormen van deze studie:

- Waarom is de kerk bij de groep - solo-religieuzen - buiten beeld?
- Heeft de kerk te verwachten dat ook haar leden tot deze groep gaan behoren en heeft de kerk dan niet een opdracht?
- En tenslotte: zou er relatie kunnen ontstaan tussen deze nieuwe vormen van spiritualiteit en de kerken?

Om deze vragen te beantwoorden heb ik eerst de gegevens bekeken over de Nederlandse samenleving waarin bovenstaande vraagstelling zich afpeelt. De gegevens komen uit drie rapporten die onlangs verschenen, te weten:

- Het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), “Geloven in het publieke domein”
- Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), “Godsdienstige veranderingen in Nederland”.
- De laatste uitgave van “God in Nederland”. (GIN)

Deze gegevens zijn samengevat in hoofdstuk 1 en werden tevens uitgangspunt van de verdere studie. Hoofdstuk 1 is slechts een opsomming van deze rapporten en bevat feiten, conclusies en tendensen ontdaan van de argumentatie. Wie de rapporten kent kan dit hoofdstuk overslaan.

In het WRR rapport wordt een gedeelte gewijd aan “leefstijlen en zingeving”. In deze studie worden die gegevens in hoofdstuk 2 verder aangevuld met de gegevens van het Landelijke Diensten Centrum (LDC) van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). In deze studie wordt vaak over “de kerk” gesproken en daarmee wordt dan de PKN traditie bedoeld.

In hoofdstuk 3 komt er een stukje historie van de leegloop aan de orde met een voor deze studie belangrijke “point of view”: namelijk de cijfers van de leegloop eens ander te bezien en te formuleren.

In hoofdstuk 4 komen vier kerkmodellen aan de orde die een antwoord willen zijn op de secularisatie.

In hoofdstuk 5 wordt er dan nader ingegaan op de solo-religieuzen. De bases voor dit hoofdstuk was een aantal interviews, en wat ik in de loop van de tijd over solo-religieuzen hoorde en las. Belangrijk was daarbij ook de hele discussie rond het ietsisme. Tenslotte las ik ook het een en ander dat mij in de interviews werd aangereikt.

In hoofdstuk 6 wordt tenslotte ingegaan op de missie van de kerk. In dit slothoofdstuk kom ik niet echt tot conclusies en plannen, maar signaleer ik alleen een aantal probleemgebieden die er voor zorgen dat het gesprek met de gelovige buiten de kerk niet op gang komt en kan komen. In dit hoofdstuk wordt alleen de hand in eigen boezem gestoken.

Aan het eind van ieder hoofdstuk - behalve het laatste - tracht ik, een voorlopig antwoord op de drie - bovengenoemde - vragen te geven.

Criterion voor geloof

Uit de cijfers van de hierboven genoemde rapporten blijkt dat de kerkelijke betrokkenheid nog steeds afneemt. Schrikbarend: De PKN kent een ledenverlies van 6000 leden op jaarbases. Dat zijn zes flinke gemeenten per jaar die verdwijnen. En dat terwijl nu tegelijkertijd het geloof weer zo toeneemt. Een uitgave van de Actuele Onderwerpen Reeks, AO2867, 2006, dat het SCP treffend samenvat doet dat onder de kreet "meer geloof minder kerk".

Meer geloof? Ja maar dan wel geloof in de ruimste zin van het woord. Want onder dat ruim bemeten geloof wordt ook begrepen dat wat velen onder bijgeloof of goedgelovigheid (horoscopen, waarzeggerij, handlezen etc.) zouden laten vallen. Wie dus geloofscriteria aanlegt, zoals in GIN gebeurt, ziet afname van geloof en toenemende goed/bij- gelovigheid.

In dit verslag zal echter geen geloofscriterium gehanteerd worden. Geen geloofscriterium omdat "beneden-maatsgeloof" kan duiden op beginnend en ontluikend geloof, of kan duiden op gebrek aan oriëntatiepunten bij de zoektocht. Bij zoeken immers hoort ook verdwalen. Bovendien hoort bij de erkenning dat geloof een zoektocht mag zijn, ook de erkenning dat er nieuwe wegen gevonden kunnen worden. Wat kwaliteit is kan slechts achteraf in een gesprek blijken. De vraag is echter is er wel gesprek? Wil / kan de kerk die gespreksruimte wel geven? In een reactie vanuit het LDC op de 3 rapporten werd er eens gezegd: dat de kerk weer meer catechese moest geven. Zulke reacties zijn verontrustend, en nemen de leegloop en de tijd waarin we leven niet serieus. In deze studie wordt gezocht naar gesprek.

Aantal solo-religieuzen

In het onderzoek gaan veel cijfers over en weer. Appels en peren, ofwel geloof en goedgelovigheid, worden bij elkaar opgeteld en afgewogen. Het religieuze volksdeel bestaat voor 25 % uit Christenen, voor 3 % uit andere gelovigen (Moslims, Boeddhisten etc), en voor 26 % uit de nieuwe categorie de 'ongebonden spirituelen' die haar inspiratie uit eigen motivatie haalt – bij voorbeeld door yoga, meditatie etc.

Maar de niet- anti-religieuze humanist H. Kunneman ziet dat in het WRR-rapport anders: twee derde van de bevolking staat voor een ongebonden zingevingstijl. De vraag is dan is vragen/zoeken naar zin uiteindelijk ook vragen/zoeken naar God? Het beantwoorden van deze vraag wordt aan de lezer overgelaten, hier wordt slechts geconstateerd dat men de groep solo-religieuzen, breed en smal kan opvatten: zij ligt tussen de 26 en 66 %.

Hoofdstuk 1

“Meer geloof minder kerk”, nader bekeken aan de hand van cijfers en conclusies uit WRR, CPB en GIN.

Wat wordt er gezegd over de kerkganger?

Allereerst is er een verandering bij de kerkganger. Deze,

- gaat minder trouw naar de kerk, maar zijn doordeweekse kerk-activiteiten nemen toe.
- onderschrijft steeds minder alle geloofsonderdelen van zijn kerkgemeenschap.
- is in toenemende mate iemand die zelf zijn geloofspakket samenstelt.
- krijgt een steeds optimistischer geloof doordat het meer belofte en bemoediging bevat, met spreekt over een hoog “fun” gehalte.
- is in hoofdzaak één bepaald type mens (zie hoofdstuk 2)

Wat wordt er gezegd over de kerken?

Kerken die het goed doen zijn:

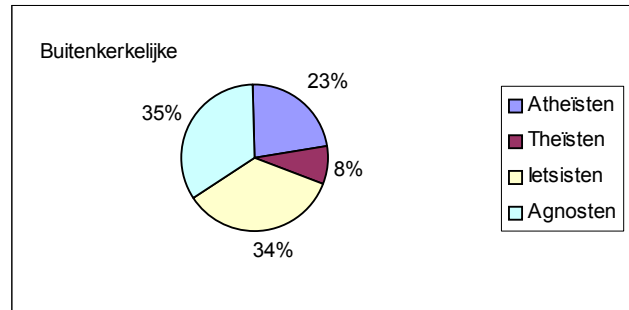
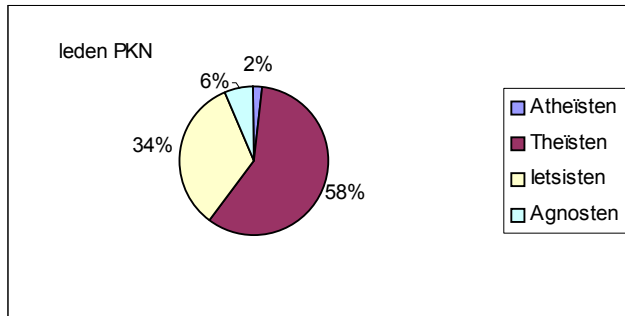
- kleine gemeenschappen met een sterke persoonlijke band.
- cultuurgebonden gemeenschappen (migranten-kerken)
- Pinkster-achtige gemeenschappen (zelfs een kleine groei: al gaat het hier om hergroepering ofwel aanwas uit de leegloop van andere kerken)
- Orthodoxe groepen (geen ledenverlies)
-

Kerken die sterk dalen in ledental zijn de RK- en de PKN- kerken. Aan het afnemende ledental van de PKN zal in hoofdstuk 3 aandacht besteed worden.

Wat zeggen de genoemde rapporten over religie of geloof?

Uit de rapporten kan worden geconcludeerd dat:

- religie steeds minder bestaat uit vaststaande antwoorden op vaststaande vragen.
- de nadruk steeds meer op de psychologische kant van het geloof komt te liggen: ervaren en beleven.
- 96 % van de bevolking is van mening dat je voor geloven geen kerk nodig hebt.
- van geloofstoename slechts sprake is wanneer we allerlei New Age-achtige stromingen, diverse therapieën, wijsheidsleraren, aura reading, telekinese, geluksamuletten, wikka, waarzeggers, gebedsgenezers, esoterie, nieuwe rituelen etc etc meegerekend worden als vormen van spiritualiteit.
- van geloofsafname sprake is wanneer we denken vanuit de kerkelijke traditie.
- het “fun” gehalte van de religies steeds meer omhoog gaat: meer hemel, minder hel.
- gemeenschapsgeloof verschuift richting een individuele beleving in de gemeenschap, een soort van “being apart together” (bat)
- de religieuze belevingen een korte spanboog hebben. Het hoort bij fasen in je leven en heeft vaak te maken met een individuele expressie van een individuele emotie op dat moment.
- religie vooral in crisissituaties een rol speelt.
- er het beeld is dat de kerk als instituut er voor de hulpbehoevenden is.
- Nederlanders zich veel sneller religieus noemen dan de rest van de Europeanen.
- er toenemende belangstelling is voor het ietsisme

Concluderend wordt gezegd bij de cijfers:

- Het geloof in de kerkgemeenschap wordt niet zozeer veranderd/ bedreigd door rationalisme, maar door consumentisme uit vele tradities. Men gelooft net zo min in de God van de filosofen als in de God van Israël. Men stelt op de markt van het geloof een hoogst persoonlijk geloofspakket samen.
- De mens is een belevende en er op uittrekkende mens geworden met als kenmerk flexibel en mobiel. Gebondenheid is daarmee niet te verenigen.
- Het geloof wordt een levenslang zoekproces, zonder vaste zekerheden, met als drijfveer de beleving “dat er iets is dat mens, natuur en wereld verbindt”.

De leegloop moet niet verward worden met desinteresse in religie. De onderstaande tabellen leren dat 79 % gelooft in “iets dat verbindt” en 83% staat open voor gesprek. Wat kan de kerk voor deze grote groep?

Uit het onderzoek naar: “Religieuze zekerheid en geloof in een geestelijke kracht” in procenten v/d bevolking				
	ja, dat klopt helemaal voor mij	ja, dat klopt gedeeltelijk voor mij	instemmen d totaal	nee, dat klopt helemaal niet voor mij
Volgens mij is er iets dat mens, wereld en natuur tot in de kern verbindt	53,00%	26,00%	79,00%	21,00%
Religieuze wonderen bestaan	25,00%	26,00%	51,00%	48,00%
Volgens mij wordt mijn leven geleid door een geestelijk kracht, sterker dan elk menselijk wezen	30,00%	20,00%	50,00%	51,00%
Ik heb er geen moeite mee mijn opvattingen over de zin van het leven ter discussie te stellen	60,00%	23,00%	83,00%	17,00%
Bij echte religiositeit past geen twijfel	21,00%	27,00%	48,00%	52,00%

Belangstelling voor zingeving in procenten				
	ja, dat klopt helemaal voor mij	ja, dat klopt gedeeltelijk voor mij	instemmend totaal	nee, dat klopt helemaal niet voor mij
Ik heb er behoefte aan af en toe de zin van mijn leven te overdenken.	54,00%	25,00%	79,00%	21,00%
De zin van het leven is een onderwerp dat mij niet zo interesseert.	14,00%	23,00%	37,00%	63,00%

Tendensen

Worden de uitkomsten van GIN en SCP vergeleken met de voorgaande cijfers, dan komt men ook een aantal “tendensen” op het spoor:

- De Nederlander is veranderd en neemt slechts delen vanuit een traditie tot zich. Dat zijn vooral optimistische, vrolijke en bemoedigende aspecten van het geloof. Gesproken wordt er over een “fun/pretpakket” of “knuffelspiritualiteit” en “fastfood mentaliteit”, in een “flash society”.
- Onderdelen worden losgeweekt uit de traditie en krijgen een andere invulling. Hiernamaals wordt reïncarnatie, gebed wordt zelfbepaling, Kerstfeest wordt familie feest, predestinatie wordt taak of opdracht, déjà -vu wordt verwijzing naar een vorig leven, etc (pag 180 GIN.)
- Steeds meer zelfstandigheid. Spiritualiteit wordt waargenomen op een bepaalde plek of met een bepaald karakter. Het is steeds meer doordeweeks en laagdrempelig. Zo vindt ze bijvoorbeeld plaats of in de familie- of werkring en heeft zij veelal een psychologisch karakter of wordt ze gekenmerkt door zoeken. Het gaat niet meer om vaststaande waarden, credo en onwankelbaar geloof, maar om geloofwaardigheid op grond van eigen ervaring (psychologische kant van de religie). De gelovige is minder honkvast en blijft zijn leven lang een zoeker en verandert dan ook een leven lang van mening.
- Opmerkelijke gelijkblijver: ook in 1996 was al 96% van de bevolking er van overtuigd dat je voor geloof geen kerk nodig hebt.
- Het vocabulaire van de religies verdwijnt en maakt plaats voor beleving. Een beleving waar vaak waar geen woorden voor zijn.
- In de multiculturele samenleving heerst de opvatting dat alle religies elementen bieden van de waarheid, pas gezamenlijk bieden zij de onderdelen van de gehele waarheid.
- De mens is steeds meer een mobiele gelovige. Op de wijze van de portable-elektronica: het mobiele of portable preferert men boven de apparatuur waar een stopcontact / lijntje bij nodig is. Men onderhoudt steeds minder een vaste relatie, maar het wordt een soort “Bat relatie” (Being Apart Together).
- De mens is steeds meer bij gelegenheid geïnteresseerd voor niet te zware vleugjes van spiritualiteit: weekendje klooster, kaarsje branden als toerist of manifestant, boek of film met religieus tintje etc. Het geloof staat in een soort van standby stand. Je kunt het even aanfloepen en uitfloepen. En dat kan ook massaal gebeuren, zonder dat er sprake is van herleving van traditionele religiositeit.

- Het echte verbonden en zwaar-religieuze laat men liever aan professionals over, die hen af en toe vertegenwoordigen. Men blijft waarde toekennen aan de religie in de maatschappij, maar die dient dan wel onzichtbaar te zijn en te blijven (sociaal moreel kapitaal, normen en waarden, samenhang samenleving, opvoeding, kritische kijk etc...). Het gaat om een “believing without belonging”. Religie is geworden van een belangrijke bijzaak tot een onbelangrijke hoofdzaak van het leven: men wil het niet kwijt.

In al deze tendensen is waar te nemen dat de kerk dan wel wordt afgewezen, de hogere macht geenszins.

Conclusie bij hoofdstuk 1

De oorspronkelijke vraagstelling was

- Waarom is de kerk bij de groep - solo-religieuzen - buiten beeld?
- Heeft de kerk te verwachten dat ook haar leden tot deze groep gaan behoren en heeft de kerk dan niet een opdracht?
- En tenslotte: zou er relatie kunnen ontstaan tussen deze nieuwe vormen van spiritualiteit en de kerken?

Waar en hoe is de kerk met deze groep - solo-religieuzen - in gesprek.

Ad 1 Om als kerk bij solo-religieuzen in beeld te komen moet er ergens een plaats van ontmoeting zijn. De cijfers laten zien dat solo-religieus openstaat voor ontmoeting maar, dat bij die ontmoeting - gezien de aard en diversiteit van de solo-religieus - “niets vast moet staan”. Dat “niets vast staat” is nieuw voor de kerkelijke traditie. In de oecumene waren juist de geloofsstandpunten gespreksbepalend, bij de solo-religieus is er behoefte achter de standpunten terug te gaan naar de vragen die hebben geleid tot het standpunt.

Om in gesprek te komen met iemand die een niet uitgekristalliseerd geloof aanhangt, zul je ook je eigen uitgekristalliseerde geloof weer in termen van een zoekontwerp moeten verwoorden en bovendien in termen die respect hebben voor het zoekproces van de ander. Hier - het evenwaardig spreken en wederkerig geloofsleren - dieper op ingaan valt buiten mijn studie, maar daarvoor verwijs ik naar Lanser-van der Velde, A., Geloven leren, Kampen 2000 en Dingemans, GDJ. , In de leerschool van het geloof, Kampen 1986.

De kerk wil - bezie secuur vrijwel iedere actie vanuit het LDC WWW.pkn.nl Maar b.v. ook leren leven van verwondering een visie document - wel in gesprek komen, maar het verholde uitgangspunt is dat de gesprekspartner “potentieel-lid” is. Dit staat een echt gesprek in de weg. De solo-religieus heeft moeite met binding. En de kerk gaat uit van binding.

Ad 2

Ook de kerkganger blijkt te veranderen en steeds minder het hele geloofspakket te onderschrijven. Ook voor de kerkganger is het daarom nodig dat er in de kerk ruimte komt voor het evenwaardige en niet belerende geloofsgesprek. Een hoogstpersoonlijk geloofspakket vraagt - zowel binnen als buiten de kerk - om meer dialoog. Een terreur vrije ruimte noemt AF Verheule dat.

Ad 3 Er kan slechts relatie komen indien de kerk haar geloofsantwoorden durft te tonen als resultaat van een zoekproces. En op alle essentiële kruispunten van dat zoekproces het gesprek telkens opnieuw aan durft te gaan.

Voorlopig antwoord op de drie vragen is dan ook:

De kerk is bij solo-religieuzen buiten beeld omdat de kerk geen gesprekspartner is voor hen. Zij spreekt hun “zoektaal” niet, en benadert de solisten als potentiële verbondenen. De kerk heeft te verwachten dat haar leden tot die groep solo-religieuzen gaan behoren, niet alleen omdat er moeite met binding is, maar ook omdat de kerkleden in toenemende mate individualiseren en zelf hun geloofspakket zoekend samen stellen.

Zolang de kerk zich opstelt als “de poort naar God” - “bab ili”/ Babel - zal de spraakverwarring zich blijven voortzetten. Het is te hopen dat het spoedig Pinkster wordt.

Hoofdstuk 2

Eén bepaalde leefstijl relatief oververtegenwoordigd in de kerk.

Ook in dit hoofdstuk zijn we bezig gegevens te verzamelen over de solo-religieuzen. Toch gaat het in dit hoofdstuk niet zo zeer om de cijfers en de conclusies, maar worden de leefstijlen gezien van zowel de kerkgangers als de solo-religieuzen. In dit hoofdstuk wordt dankbaar gebruik gemaakt van de gegevens van een onderzoek dat de PKN bij Motivaction heeft laten doen.

Als 't lukt zullen binnen kort de gegevens van dit onderzoek ook op de web site van de PKN verschijnen www.pkn.nl/kerk&trend/. Via het LDC kreeg ik die informatie al en het is te bezien als extra informatie bij WRR.

U kunt nu al wel de web site van Motivaction bezoeken en lezen over de verschillende burgerschapsstijlen. Het best krijgt u inzicht in het nu volgende hoofdstuk, door eerst zelf de test te doen. Binnen de kortste keren weet u bij welke burgerschapsstijl u geïnclassificeerd wordt. <http://www.motivaction.nl/>. Op deze "page", aan de linkerkant, ziet u de test.

Wanneer u hem doet, wordt door de computer uw burgerschapsstijl berekend en krijgt u een mailtje met alle wetenswaardigheden over die burgerschapsstijl. (Jongeren kunnen een eigen burgerschapsberekening maken via; <http://xs.motivaction.nl/s.r4a?i=A168>)

Motivaction

Motivaction is een bureau dat onder andere onderzoek doet naar burgerschaps-/ levensstijlen van de Nederlanders. Ook aan het WRR-rapport leverde zij haar bijdrage. Zij deelt de maatschappij op in 8 burgerschapsstijlen. Opmerkelijk is dan te ontdekken dat er qua burgerschapsstijl één type mens bij de trouwe kerkganger (kernachterban genoemd) oververtegenwoordigd is, toevallig ook de groep waarin jongeren ondervertegenwoordigd zijn. Ook bleek dat bij één ander type mens de minder trouwe kerkganger (achterban genoemd) oververtegenwoordigd is. En tenslotte bleek dat de bestuurslaag van de PKN (het kader genoemd) weer in andere typen van leefstijl oververtegenwoordigd te zijn. (Let wel: Het gaat om over/onder-vertegenwoordiging.) Alle leefstijlen zijn in de kerk - zij het ongelijkmatig - vertegenwoordigd.

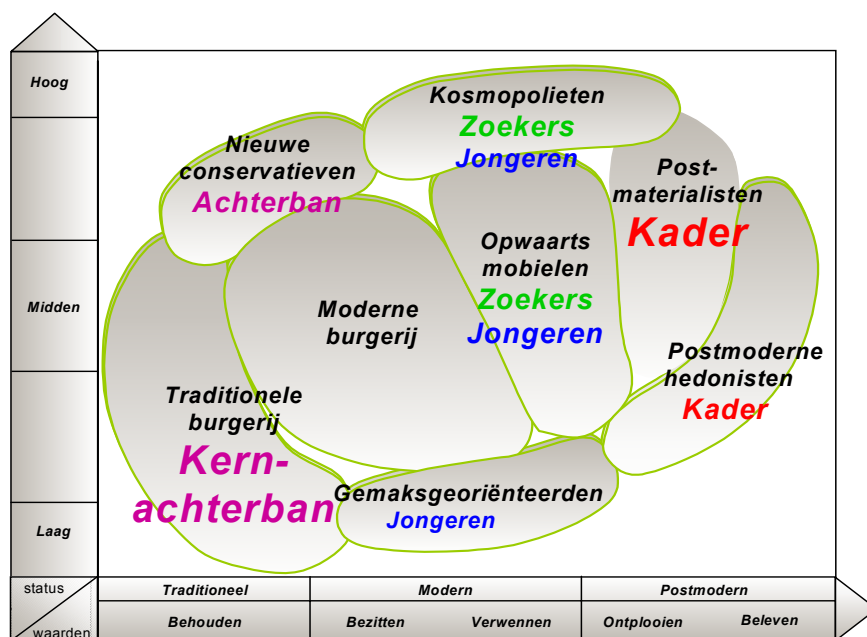
Motivaction deelt de maatschappij op in 8 leef/burgerschap-stijlen. De PKN wilde inzicht in de leefstijlen van een 5 tal aan de kerk gerelateerde groepen:

1. Kernachterban: protestantse kerk_bezoekers (wekelijks)
2. Achterban: protestantse mensen die de kerk minder vaak bezoeken
3. Zoeker / Potentieel: religieus/spiritueel ingestelde mensen die geen kerk_ of andere bijeenkomsten bezoeken.
4. Jongeren
5. Kader van de PKN

In de onderstaande lijst staan de 8 burgerschapsstijlen met het percentage van de bevolking en de voor de PKN belangrijke groepen die oververtegenwoordigd zijn in die levensstijl.

1. Traditionele burgerij (18%). Relatief veel de kernachterban v/d PKN
2. Gemaksgeoriënteerden (9%). Relatief veel jongeren.
3. Moderne burgerij (22%). Relatief veel “geen affiniteit met de kerk” / kerkverlaters
4. Nieuwe conservatieven (8%). Relatief veel “niet zo trouwe kerkgangers” /achterban
5. Kosmopolieten (10%). Relatief veel jongeren en zoekers
6. Opwaarts mobielen (13%). Relatief veel jongeren en zoekers
7. Postmaterialisten (10%). Relatief veel kader van de PKN
8. Postmoderne hedonisten (10%). Relatief veel kader van de PKN

Positie Protestantse Kerk Nederland Uitdaging: draagvlak door bruggenbouwen

Hoe je aan de kerk, al of niet, verbonden bent heeft dus óók te maken met je burgerschapsstijl. Voor dit onderzoek was het belangrijk te weten dat de spirituele zoekers ook weer in twee van de acht burgerschapsstijlen oververtegenwoordigd zijn. De jongeren zijn oververtegenwoordigd in drie groepen. Toevallig zijn twee van deze groepen ook die groepen waarin zich de spirituele zoeker zich bevindt.

Kerkelijk beleid naar aanleiding van de leefstijlen

Nu blijkt dat kerkelijke betrokkenheid en mentaliteit met elkaar te maken hebben, is het LDC bezig de gegevens te verbinden met de gegevens uit hoofdstuk 1. Om vervolgens, uit te vinden wat de leden van de diverse levensstijlen hoogstwaarschijnlijk trekt of afstoot in de kerk.

Daarop valt weer beleid te maken. En bij iedere beleidsvraag kan men bezien op welke levensstijl je je richt. Ga je voor de dialoog, dan richt je je wel op b.v. de kosmopoliet, maar minder op de traditionele burgerij. Met de verslagen van Motivaction en de cijfers van GIN, WRR en CPB valt ook voor de plaatselijke kerk beter te voorzien wat beleid dan doet.

Bij beleid kun je je nu ook afvragen of dat wat in eerste instantie gemotiveerd werd met een geloofsstandpunt misschien niet ook te maken heeft met een leefstijl. Wie meent dat bijbelgetrouwe prediking “einde gesprek” betekent, zal waarschijnlijk niet een kosmopoliet zijn, maar veel eer een traditionele burger.

Kortom met dit rapport als sturingsmechanisme kun je komen tot reflectie op de gemeente, haar keuzen, haar standpunten en haar missie.

Op de nu volgende pagina ziet u de kenmerken van de levensstijlen. De doelgroep van mijn onderzoek is vooral te vinden in de groep Kosmopolieten en Opwaarts mobielen.

Deze kolommen zijn dan ook in een grijstint weergegeven.

Traditionele burgerij: 18%	Gemaksgeoriënteerden 9%	Moderne burgerij 22%	Nieuwe conservatieven 8%	Kosmopolieten 10%	Opwaarts mobiele 13%	Postmaterialisten 10%	Postmoderne hedonisten 10%
De moralistische, plichtsgerouwe en op de status, ouderie burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen.	De impulsieve en massieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.	De conformistische, statusgevoelige burgerij die het evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten.	De liberaal-conservatieve maatschappelijke bovenlaag die alle ruimte wil geven aan technologische ontwikkeling, maar zich verzet tegen sociale en culturele vernieuwing.	De open en kritische wereldburgers die postmoderne waarden als omlopen en beleven integreren met moderne waarden als maatschappelijk succes, materialisme en genieten.	De entree gericht individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning.	De maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen omlopen, stelling nemen tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu.	De pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden.
Ambities							
Vasthouden aan traditionele normen en waarden Gezin als hoeksteen van de samenleving Rustig en harmonieus leven	Materiële rijkdom Vrij zijn en gemakkelijk leven Vermaak	Balans vinden tussen traditionele normen en waarden en verandering Gezin als hoeksteen van de samenleving Status en aanzien verwerven	Vasthouden aan traditionele normen en waarden Beschermen van sociale status	Maatschappelijk succes Zelfontplooiing Sociaal bewegen	Carrière maken Sociale status verwerven Vrij zijn van traditie en plichten	Zelfontplooiing Solidair zijn en sociaal bewegen Aandacht voor immateriële waarden	Vrij zijn Leven in het hier en nu Nieuwe ervaringen opdoen Onafhankelijk zijn
Maatschappij en politiek							
Betrokken Solidair zijn met minderheden en betrokken bij het milieu Nationaal/lokaal geïnteresseerd Acceptatie van autoriteit en regels	Desinteresse Verlangen naar erkenning en waardering	Verlangen naar autoriteit en regels Verlangen naar erkenning en waardering	Hierarchisch Kritisch Politiek en historisch geïnteresseerd	Internationaal geïnteresseerd Maatschappelijk en politiek geïnteresseerd Tolerant	Open staan voor vernieuwing en verandering Internationale oriëntatie Verlangen naar erkenning en waardering	Maatschappelijk en politiek geïnteresseerd Reflexief en kritisch Solidair en tolerant Internationaal geïnteresseerd	Weinig betrokken Tolerant Gelijke kansen
Werken en presteren							
Ondergeschikt aan gezinsleven Gedisciplineerd	Weinig ambitie Geen vastigheid of verantwoordelijkheid	Zekerheid Inkomen en uitdaging	Verschaaf identiteit Superieur aan privé	Centrale drijfveer Ambities Inkomensverbetering Verschaaf identiteit en status	Centrale drijfveer Verschaaf identiteit en status Inkomensverbetering	Geen centrale drijfveer Balans zoeken tussen werken en privé leven Maatschappelijk nuttig zijn	Geen centrale rol Ondergeschikt aan privé
Leefstijl							
Plichtsbesef Orde, regelmaat en discipline Risicovrij Sober en spaarzaam Gericht op passief vermaak	Impulsief, gericht op het hier en nu Informeel Materialistisch en consumptiegericht Vermaak en ervaringsgericht Hechten aan uiterlijk vertoon	Conformistisch en risicovrij Regelmatig leven Consumptie en vermaakgericht Materialistisch en statusgevoelig Technologie, mind	Kunst en cultuur Sober Risicovrij Hechten aan etiquette	Consumptiegericht Materialistisch en technologie, mind Impulsief en avontuurlijk Statusgevoelig, gehecht aan etiquette Kunst en cultuur	Materialistisch en statusgevoelig Consumptie- en vermaakgericht Technologie, mind Impulsief en avontuurlijk Vrijheid behouden	Planmatig en principieel Niet consumptie- en vermaakgericht Sober Kunst en cultuur Ervaringsgericht	Impulsief Avontuurlijk Vrijblijvend (anything goes) Kunst en (populaire) cultuur Ervaringsgericht
Sociale relaties							
Gezin en familie staan centraal Harmonie zoeken, oriëntatie op gelijkgestemden Traditionele rolverdeling	Gezin en familie staan centraal Traditionele rolverdeling	Gezin in familie staan centraal Traditionele rolverdeling	Hierarchisch Centrale rol familiebetrekten	Netwerker Gericht op gelijkgestemden	Individualistisch Traditionele rolverdeling Oriëntatie op gelijkgestemden	Individualistisch Partners hebben eigen vriendenkring	Individualistisch Vrienden belangrijker dan familie
Sociodemografie							
Meer vrouwen dan mannen Weinig jongeren Minder laag opgeleiden Vaker modaal inkomen	Meer vrouwen dan mannen Minder jongeren Meer laag opgeleiden Meer laag inkomen	Eenveel mannen als vrouwen Alle leeftijden Relatief laag opgeleid Alle inkomensniveaus	Meer mannen dan vrouwen Meer jongeren Meer hoog opgeleiden Meer hoog inkomen	Eenveel mannen als vrouwen Meer jongeren Meer hoge inkomens	Meer mannen dan vrouwen Relatief veel jongeren Alle opleidingsniveaus Alle inkomensniveaus	Meer vrouwen dan mannen Iets vaker hogere leeftijd Meer hoog opgeleiden Alle inkomensniveaus	Eenveel mannen als vrouwen Meer jongeren Meer hoog opgeleiden Alle inkomensniveaus

Beleid op het “potentieel”

Binnen het LDC bezint een groep medewerkers zich op de onderzoeksresultaten. Diverse voorstellen voor beleid kreeg ik onder ogen. Bij dat beleid vallen vaak de woorden “trend” en “potentieel”. Liever dan van potentieel spreek ik echter van “de buitenkerkelijken die bezig zijn met (spirituele-)zingeving”. Wat wordt er over deze groep gezegd?:

- Zij zoeken zingeving als tegenhanger van het drukke bestaan en carrière drang met ruimte voor escapisme: dromen en verwondering
- Het gaat hen hierbij om inspiratie, maar los van conventies en tradities.
- Zij verlangen naar ruimte voor individuele invulling, maar met anderen.
- Zij willen niet in het isolement van een kerk raken maar netwerken en flexibele structuren.
- Zij zijn wereldburgers en willen over grenzen heen van kerk, land, cultuur en religie.

Met deze bovengenoemde statements hoopt het LDC te komen tot nieuw beleid. Zij doet dat onder de naam: “trends”. Aan die trends worden de eisen gesteld van:

- Makkelijk toegankelijk
- Prikkelend, controversieel
- Totaalervaring: multimediaal
- Vrijheid en vrijblijvend
- Mooi en modern vormgegeven

Conclusie bij hoofdstuk 2

Tenslotte nu ook bij dit hoofdstuk terug naar de drie vragen die het uitgangspunt zijn van deze studie.

- Waarom is de kerk bij de groep - solo-religieuzen - buiten beeld?
- Heeft de kerk te verwachten dat ook haar leden tot deze groep gaan behoren en heeft de kerk dan niet een opdracht?
- En tenslotte: zou er relatie kunnen ontstaan tussen deze nieuwe vormen van spiritualiteit en de kerken?

Het vermoeden rijst in dit hoofdstuk dat de kerk buiten beeld is bij de solo-religieuzen omdat hun levensstijl sterk verschilt van die van de gemiddelde kerkganger. Bovendien zien we dat hetzelfde geldt voor de jongeren. Ook zij verschillen in leefstijl van de doorsnee kerkganger. De gemeente zou hier op in kunnen spelen door bij het bepalen van beleid te bezien of de breedte van de samenleving door de gemeente bediend wordt of slechts één leefstijl. Zij zou in haar beleid rekening kunnen houden met de adviezen van “trend”, de naam waaronder het LDC beleidsadvies geeft.

Maar weer blijkt dat er in de kerk ruimte moet komen voor de zoekers. Een groep, leren we nu, die kiest voor een individuele invulling en voor kijken over de grens van religie en cultuur. In de kerk echter is er een meerderheid die wil inzetten bij het “gevondene”, “collectieve” en het “van eigen bodem”.

Om het beeldend te zeggen de ene groep wil een deur openzetten die de andere dicht wil houden. Blijft die deur dicht dan is op grond van het levensstijl onderzoek en op grond van de cijfers uit hoofdstuk 1 te verwachten dat de spirituele zoekers (en jongeren) liever buiten de kerk blijven staan. De cijfers uit dit hoofdstuk leren dat kerkelijke betrokkenheid niet alleen

met geloof te maken heeft maar zeker ook met de levensstijl van iemand. Dit moet de kerken ernstig te denken geven.

Wie zich het leefstijlen onderzoek bewust wordt merkt hoe predikanten in de verkondiging vaak één soort van leefstijl erg aanpreken en andere leefstijlen geheel buiten beschouwing laten. Was het vroeger voldoende om aan oud en jong te denken, behouden en progressief, nu is er - door het leefstijlenonderzoek - veel meer toespitsing mogelijk en komt veel duidelijker naar voren welke typen vergeten worden en of die typen zich in grote getale of kleine getale onder je gehoor bevinden.

Nu blijkt dat de kerkelijke betrokkenheid ook te maken heeft met leefstijlen zal in het volgende hoofdstuk gekeken worden naar de geschiedenis van de kerk. Laat zij zien waarom een bepaalde leefstijl dominant is in de kerk? Dit kijken naar de geschiedenis gebeurt door de invalshoek van de leegloop.

Hoofdstuk 3

De PKN, haar ledental en haar leegloop ofwel hoe de burgerij haar kerk verloor.

De cijfers van leegloop zijn al jaren een punt van aandacht binnen de kerk. Enerzijds is men erg ongerust, anderzijds is er ook het besef dat de cijfers niet alles zeggen. In het nu volgende hoofdstuk zal eerst wat ingegaan worden over de secularisatie en vervolgens ook over de cijfers en de geschiedenis.

Ook in dit hoofdstuk wordt gesproken over “de kerk”. Echter de werkelijkheid is veel complexer: “de kerk” is een veelkleurig meervoud. Dat ben ik mij dat bewust. Toch bedien ik mij van de term “kerk” omdat ik slechts grote lijnen wil schetsen en duiden.

Secularisatie.

Jarenlang was er de opvatting dat het proces van secularisatie het proces was van het verdwijnen van het geloof, nu echter komt er een andere visie op secularisatie (WRR). Secularisatie is niet zozeer een proces van het verdwijnen van het geloof maar veeleer een proces van transformatie van geloof. In deze transformatie léék slechts de religie te verdwijnen, en wel omdat ze in haar oude gedaante steeds minder was waar te nemen.

Die transformatie van religie is nog het best te benoemen als een soort van verzelfstandiging van de religie. Religie is zich aan het emanciperen ofwel bezig zich los te koppelen van b.v. de moraal, het modernisme, de kerk, het verenigingsleven, de rationaliteit, het wereldbeeld, de traditie etc.

Werd de religie in eerste instantie door het secularisatieproces minder zichtbaar in haar oude gedaante, nu zij weer waarneembaar wordt, lijkt ze minder op religie maar veeleer op spiritualiteit. Een spiritualiteit die beoefend wordt los van de georganiseerde religie en de plaatsen van georganiseerde religie. Men komt haar tegen in managementtheorieën (dit is onze opdracht voor dit leven, dit is het credo van onze zaak, je moet er in geloven, er is positieve en negatieve energie), massabijeenkomsten (we houden stille tochten en branden kaarsjes en offeren knuffels en bloemen op plekken van onheil) en gezinsactiviteiten (we maken onze eigen gezinsrituelen en voorstellingen (“oma is nu een ster aan de hemel, zet maar een kaarsje bij haar foto”); in tijdschriften en in de vakantie bezoeken we de kerk, met vleugjes spiritualiteit (even stil zijn en genieten in de kerk).

Die transformatie had ook grote gevolgen voor het kerkzijn. Want met het veranderen van de religie in de maatschappij veranderde ook de religie binnen de muren van de kerk. Met alle gevolgen van dien. Het sterkst is dat te merken geweest in de geloofsoverdracht.

- Konden voorheen religie en traditie worden overgedragen door het “uit je hoofd leren van vragen en antwoorden die in een later stadium toegeëigend werden (of niet)”, nu staat de kerk voor de vraag hoe geloofsbeleving, geloofsvragen en spiritualiteit kunnen worden overgedragen met respect voor de individuele inkleuring van het geloof.
- Kon voorheen veel overgedragen worden via de schijf van aanvaarden en vertrouwen, tegenwoordig is de vraag: “hoe draag je zoeken, betwijfelen en bespreken over?”

In het voorgaande hoofdstuk zagen we al een kloof tussen het gros van de gemeente en de jongeren. En in hoofdstuk 1 verwees ik al naar het boek van A. Lanser-van der Velde over geloofsleren.

Toen was de kerk nog van de burgerij

Maar er is meer aan de hand dan alleen een transformatie waardoor religie scheen te verdwijnen, het was ook een manier van tellen. (Zou daarom de volkstelling in het oude testament zijn verboden?) Om dit te verduidelijken moeten we terug gaan naar de 17^e eeuw, kort voor men het “lidmaatschap” invoerde.

Het hoge ledental van de protestantse kerk heeft een geschiedenis die niets met het lidmaatschap, zoals wij dat vandaag de dag kennen, te maken heeft. Het verdwijnen van dit hoge ledental, wekt echter wel nu de indruk dat de kerk een “looser” is. En dit versterkt het proces van afname van ledental.

Tot de 17^e eeuw was de kerk het hart van de woongemeenschap. De kerk had vele functies. Functies die niet zo zeer met geloof of een keuze te maken hadden, maar veeleer met het organiseren van een samenleving als geheel. Burgerschap en ‘lid zijn van een kerk’ liepen door elkaar en waren nog niet te onderscheiden.

Tot in de 17^e eeuw kende men daarom twee soorten van kerkelijk betrokkenen: lidmaten en liefhebbers. (Zij hadden met “Liefhebbers” een heel vriendelijk benaming voor de groep: niet betalende, rand- of buitenkerkelijke.) Het aantal lidmaten was laag, een enkele keer zelfs slechts 1 % van een stadsbevolking.

Veel van wat men nu beschouwt als seculiere- of burgerzaken werden tot de 18^e eeuw verzorgd door de kerken. Daarom was iedereen wel min of meer bij de kerk betrokken: een liefhebber dus.

De kerk en het gebouw waren er voor:

- armenzorg (de kerk, parochie of synagoge waar je ingeschreven was had de plicht je te verzorgen),
- bevolkingsregistratie (dopen, trouwen en sterven),
- culturele zaken (muziek, schilderijen en beelden),
- het volksvermaak en volksfeesten (bij regen speelden de kinderen in de kerk),
- en andere niet religieuze samenkomsten b.v. schuilplaats (zelfs het vee werd bij hoogwater soms geborgen in de kerk).

Kortom de kerk was veeleer een gemeentehuis, een dorps huis, de ruimte om te spelen en te vieren, te handelen en te schuilen, etc. De kerk stond in die tijd nog midden in de maatschappij en had dus juist ook - wat wij vandaag de dag zouden noemen een seculiere functie: het was de plek van de burgerij.

Lidmaatschap

Echter in de 18^e eeuw werden wat wijzigingen doorgevoerd, die pas veel later grote gevolgen zouden hebben. Zo werd tijdens de Franse overheersing de scheiding van kerk en staat naar Frans model doorgevoerd. Veel andere Europese landen kennen die scheiding niet. Dit gaf in

de setting van die tijd veeleer een grotere vrijheid aan de samenleving dan dat er sprake was van - wat het nu soms lijkt: een weren van religie uit het openbare leven.

Een ander belangrijk besluit was dat in 1801 iedere inwoner van Nederland verplicht werd te behoren bij een geloofsgenootschap, op dezelfde wijze zoals men nu behoort bij een burgergemeente of een land. Dit klinkt in onze moderne oren rigoureuus, echter in de praktijk van toen was het een vrij natuurlijk gebeuren, omdat iedereen al min of meer - als liefhebber - bij een kerk hoorde of op de kerk aangewezen was (denk aan dopen, rouwen, trouwen, registreren, armenzorg of andere sociale functie van de kerk). Het is vanwege die inschrijving dat vroeger iedereen - in Nederland - op papier ook lid was van een gemeenschap. Een inschrijving c.q. lidmaatschap die veel minder met geloof te maken had dan een lidmaatschap vandaag de dag doet vermoeden.

Wanneer je je in de 19^e eeuw uit liet schrijven uit een kerk dan, was dat omdat je ergens anders bij ging horen. Vanaf het ontstaan van de Hervormde kerk gebeurde dat dan ook. Natuurlijk werd dit toen nog niet beleefd als het "leeglopen van de kerk". Maar wie eenmaal buiten de kerk kwam, kwam er niet op vanzelfsprekende wijze weer in. Er was een soort van eenrichtingsproces ontstaan. Met deze registratie en telling begon de volkskerk als het ware langzaam leeg te sijpelen.

Allereerst ontstonden er de Gereformeerden. Aan het eind van de 19e eeuw kwamen de socialisten; ook dan schreef je je uit, omdat je dan hoorde bij de socialisten. Want, men beleefde het zo: je moest ergens bij horen en dat kon maar één "zuil" zijn.

We kregen door dergelijke "belongings" een steeds sterker verzuilde samenleving, met zuilen die zich ook steeds sterker profileerden. Nergens in Europa was de verzuiling - profilering - zo groot als in Nederland, en dit pakte ook aanvankelijk ook gunstig uit voor de Godsdienst. Er was wat concurrentie, niet zo zeer in werving, maar veeleer in profilering: "bij ons is het ware geloof". Een liefje uit een andere kerk werd door velen ervaren als de deur openzetten naar geloofsafval en de duivel.

Nergens in Europa was de kerkelijke betrokkenheid dan ook zo groot als in Nederland.

Vooraf ook omdat aan het einde van de 19^e eeuw ook nog door de kerken een veelheid aan evangelisatie en beleid werd ontwikkeld voor geloofsopvoeding en profilering.

Pas in de Jaren 60 van de 20^e eeuw begint er een ledenverlies op te treden, dat niet elders resulteert in "beloning". Het gevoel dat je ergens bij moet horen verdwijnt, dus uitstroom betekende niet meer dat er elders groei was. De achteraf bezien te sterke profilering van de kerk ging de individualisering in de weg staan.

Echter het ledental bleef aanvankelijk nog wat hoog, omdat men niet op grond van keuze lid was, maar op grond van een historisch gegroeide situatie, zolang de kerk niet van zich liet horen werd het lidmaatschap niet als storend beleefd. De kerk kreeg zo een hoog aantal slapende, randkerkelijke leden.

Met de langzame leegloop echter trad er ook een zekere selectie op: de meest religieus geëngageerden, de actieven en gemotiveerden bleven over. Kerk werd werkwoord, werd actief zijn in je geloof. Men verwees daarbij wel eens naar het verhaal van de bende van Gideon: misschien wel kleiner, maar nu wel (religieus) fijn en strijdbaar.

Ook had de kerk zelf één wel héél belangrijke katalysator in het proces van leegloop. De kerken werden niet aangeslagen op grond van hun inkomsten zoals nu het geval is, maar op grond van het aantal leden. Leden die niet hun vrijwillige bijdrage betaalden - de minst geprofileerden/actieven - waren een financieel blok aan het been voor een kerk. Veel kerken kwamen in een situatie waar men er bij gebaat was het ledental omlaag te krijgen. Niet alleen de commissies van beheer hadden het zwaar met het rond krijgen van de financiën, ook kerkleden hadden moeite met het betalen voor niet- betalende leden, die ook nog eens niet zo geprofileerd waren als zijzelf. In die periode zijn heel wat kaartenbakken opgeschoond, maar erger nog ook deed men elkaar over en weer pijn.

Kortom, het proces van leegloop vertelt niet het verhaal dat de Nederlandse samenleving vroeger beter en geloviger was, maar dat het totaal anders was. De cijfers van een volle kerk vertellen veeleer over hoe de samenleving toen georganiseerd was, dat ze sinds het begin van die organisatie talloze kleine onschuldige veranderingen heeft ondergaan, die op elkaar inwerkten en de kerk veranderde via de profilering in een geëngageerde activiteit. Achteraf blijkt dat ze vooral ook een bepaald type mens verloor, namelijk die gene die moeite hadden met verbondenheid, grenzen, ingetogenheid etc., omdat ze emancipeerden/ individualiseerden.

Scheiding van kerk en staat en staatskerk

Tot de Bataafse republiek had Nederland een staatskerk. Echter in deze Franse periode voerde Napoleon ook in Nederland de scheiding van kerk en staat door. De scheiding was bedoeld om de kerk vrijheid te geven.

De scheiding van kerk en staat werkte echter in Nederland anders uit dan in Frankrijk. In Frankrijk wordt met die scheiding de religie uit het publiek domein geweerd. De religie is in Frankrijk een wereldkerk, de katholieke kerk, een macht en een staat. Echter in onze protestantse natie ging het anders. De religie is hier het protestantisme. En hier heeft het uiteindelijk tot gevolg dat religie een privé opvatting wordt.

Het best is dit te verduidelijken aan de hoofddoekjes affaire. In Frankrijk mag het hoofddoekje niet omdat daarmee de religie - een grootheid - het publieke domein betreedt. In Nederland mogen de hoofddoekjes wel, omdat niet de religie in het geding is maar de vrijheid van het individu. Met het hoofddoekje betreedt niet het moslimgelooft het publiek domein, maar een privé persoon met een hoofddoekje. Het gaat hier om de privé vrijheden van één enkele persoon. Want religie is in Nederland een privé zaak. Scheiding van kerk en staat betekend in Nederland dat de staat zich niet bemoeit met privé aan gelegenheden. Ieder dient zelf maar uit te zoeken wat hij of zij wil. Dat is heel anders dan in Frankrijk.

Toch heeft de Protestantse kerk in Nederland, na de scheiding van kerk en staat, toen zij zelf geen staatskerk meer was, zich altijd georiënteerd op Protestants Europa, met haar staatskerken. In Nederland ontwikkelde de kerk zich volgens de principes van de staatskerk. Dat wil zeggen, een “niet klant gerichte kerk”, maar een “zaak gerichte kerk”.

Grace Davies betoogt in “Europe the exceptional case” dat deze zaak-gerichte kerk een belangrijke oorzaak is dat alleen in Europa de religie afneemt. Een staatskerk hoeft zich niet druk te maken om haar klanten - die heeft ze; alle burgers van de staat. Dus maakt een staatskerk zich alleen druk om de religie. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de kerken uit de VS - zie ook het volgende hoofdstuk - die zijn er op gericht om leden/klanten te werven en te binden.

In Nederland, waar geen staatskerk was, pakte de gerichtheid op de theologie uit tot een veelheid van kleine protestantse kerken die ieder meende de ware theologie te bezitten. Kleine verschillen werden geduid als scheiding tussen waar en vals geloven: “Twee geloven op een kussen daar slaapt de duivel tussen”. Gereformeerd en Hervormd: het waren verschillende geloven. Deze concurrentie bracht aanvankelijk een grote betrokkenheid teweeg, Nederland was vromer dan de rest van Europa. Deze profilering van de kerken leidde mede tot de enorme verzuiling die alleen Nederland gekend heeft.

Echter, de theologische argumentatie met waar- en valsgeloof, werkt slechts zolang men in de kerk staat, eenmaal buiten de kerk werkt zij niet meer.

Hedendaags kerklidmaatschap bij de PKN

Nog een kwart van de bevolking is lid van een kerk. Dit lidmaatschap is tegenwoordig iets heel anders dan vroeger en ook anders dan in buurlanden.

Het wordt in Nederland steeds minder beleefd als een keuze die voor jou gemaakt is: lidmaatschap is een volslagen privé keuze die men dient te verantwoorden.

De stap is in Nederland zwaarder beladen dan bijvoorbeeld Engeland, Duitsland of Denemarken. In deze buurlanden ben je al zonder te kiezen als burger “een beetje” van de staatskerk. Ook zwaarder dan in Frankrijk, daar kies je voor een grootheid naast de staat en heeft de keus niet de lading die het in Nederland heeft namelijk iets volslagen uit de privé sfeer.

Wat tijdens de verzuiling een voordeel opleverde, een grote kerkelijke betrokkenheid en profilering, is nu een nadeel. Welke geprofileerde kerk kun je verantwoord kiezen en hoe ga je om met de geïmpliceerde afwijzing van alle andere keuze mogelijkheden, die je theoretisch scheen te hebben? Een lastige vraag!

De malaise is in Nederland dan ook groter dan elders. In Nederland zit de kerk veel sterker in de privé sfeer en dus ook sterker aan de rand van de maatschappij dan elders in Europa. 96% van de Nederlandse bevolking is van mening dat je voor het geloof geen kerk nodig hebt. Wanneer de keuze zo lastig is, wijs je, ze dan maar allemaal een beetje af.

Ledenverlies?

Wat ik hierboven beschreef als ledenverlies, is zoals het vanuit de kerk wordt waargenomen: “Wij verliezen leden, door afname van “geloof””. Echter nu zingeving en spiritualiteit weer opkomen vindt de “gelovige” haar plek in de kerk niet.

De burgerij heeft haar kerk als vanzelfsprekende plek in de samenleving verloren. Misschien - en ik wil dat bepleiten - is het voor de kerk daarom beter wanneer wij het eens anders verwoorden. Laten we - in plaats van te spreken van ledenverlies - spreken, over “hoe de burgerij haar vanzelfsprekende plek in de kerk verloor”.

Kon de burger vroeger tot halverwege de 18^e eeuw altijd weer terug de kerk in - al was het maar om voor de regen te schuilen, om te knikkeren of om een kind te laten dopen - door alle veranderingen in de kerk en in de maatschappij kwam de burger in een proces van 200 jaar uiteindelijk buiten de kerk, die momenteel bewoont wordt door een “bepaald soort” (zie hoofdstuk 2) christen. Binnenkomen doe je slechts nog wanneer je eerst instemt: lid wil worden.

Door de administratie van het ledental - sinds 1801 - ontstond er een soort van eenrichtingsverkeer de kerk uit. Slechts via een "smal pad" kon men weer de kerk in en dat was via een doop, belijdenis en een geprofileerde privé keuze (zie boven), voor het leven. Dit vraagt grote motivatie.

De burgerij had als vanzelf een kerk, maar omdat de kerk veranderde van richting: een geprofileerde plaats van belijden, actief zijn en betalen, in polemieken met alle andere kerken, verloor "de burger" haar kerk.

Willen we de kerk weer midden in de samenleving hebben, dan zullen we ook weer de plaats in moeten inruimen voor die "burger" die niet zo'n belijdende, bijdragende, kiezende of betalende mens is. Dat betekent dat er ruimte moet komen voor gesprek, zoeken, alles ter sprake brengen etc: zie de leefstijlen van de mensen die niet naar de kerk komen.

"26 tot 66 % van mensen die zoekt naar "de zin van het leven" en "staat open voor een gesprek", maar waar is de plek dat dat kan? Vroeger was dat de kerk. Maar een niet geprofileerde kerk in het midden van de maatschappij met lidmaten en liefhebbers. Een ander kerkmodel dus.

Of hetzelfde anders gezegd: Niet een kerk als werkwoord, of kerk als "huis van de Heer", of een ecclesia, een "groep uitverkorenen", maar kerk als plaats van Samen-komst. (Syn-agoge)

Conclusie bij hoofdstuk 3

Ook aan het slot van dit historische hoofdstuk wil ik de drie zoekvragen weer stellen.

- Waarom is de kerk bij de groep - solo-religieuzen - buiten beeld?
- Heeft de kerk te verwachten dat ook haar leden tot deze groep gaan behoren en heeft de kerk dan niet een opdracht?
- En tenslotte: zou er relatie kunnen ontstaan tussen deze nieuwe vormen van spiritualiteit en de kerken?

Ad 1

De solo-religieus had vroeger altijd zijn plaats in de kerk. Maar door het anders organiseren van de kerk, en door historische ontwikkelingen heeft de solo-religieus zijn plaats in de kerk verloren. De kerk heeft een organisatie- model (lidmatenadministratie) die makkelijker leden afstoot dan aantrekt. Om afgestoten te worden, hoeft je betrekkelijk weinig te doen, om opgenomen te worden, moet je betrekkelijk veel doen onder andere dingen die weinig met geloof, maar veeleer met karakter en leefwijze, te maken hebben.

Ad 2

De kerk heeft te verwachten dat ook haar eigenleden vroeg of laat buiten de kerk terechtkomen. Dit kan te maken hebben met ouders die hun kinderen niet meer inschrijven, een levensfase die voor kortere of langere tijd actieve betrokkenheid in de weg staan, of simpelweg een karakter dat niet bij de organisatie van de kerk past. Eruit vallen is vrij eenvoudig, weer instappen is vanwege vele moderne levensgevoelens behoorlijk ingewikkeld.

Ad 3

Kritisch zal de kerk moeten kijken naar haar organisatie vooral rondom het lidmaatschap. In Nederland is 96 % van mening dat lidmaatschap niet nodig is om te geloven maar wenst wel 78% van de bevolking de kerken te behouden.

Bezien we de groep die open staat voor gesprek, dan zien we dat dat 79/83 % (zie de tabellen op pag 5 en 6) van de burgerij is.

Wordt het dan nu niet eens tijd dat we als PKN de kerkvorm en administratie, eens kritisch beschouwen. Al was het alleen maar omdat die twee - kerkvorm en administratie - in het wisselen van de getijden steeds weer tot ledenverlies leiden. Of al was het alleen maar om veel laagdrempeliger kerk te worden wat betreft het geloofsgesprek.

Hoofdstuk 4

Kerkmodellen

In het vorige hoofdstuk zagen we dat in Nederland er een bepaald soort van kerk structuur is ontstaan. Was de kerk tot ver in de 18^e eeuw een plek van de burger, langzaam ontwikkelde zij zich tot een plek van een bepaald soort van gelovige. De burger verloor zijn/haar kerk. Rede van dit verlies waren niet alleen historische ontwikkelingen maar ook het systeem van lidmaatschap - makkelijke uitstroom en voorwaardelijke instroom - dat gestaag tot leden verliest leidt. Het lidmaatschap van de kerk laat namelijk geen ruimte voor zoeken, verdwalen, zich afzetten, laat geen ruimte voor mensen die persé geen polemieken wensen, eist binding aan de groep en laat geen ruimte voor perioden van passiviteit. Eénmaal buiten de administratie wordt er van potentiële leden veel meer gevraagd om weer in de administratie te komen dan leden die instroomden via vorige generaties.

Uiteraard is dit probleem bij de kerk bekend. En de laatste jaren ontwikkelen zich binnen de structuren van de kerk kerkmodellen die “missionair” zijn en de ontstane problemen willen oplossen. Ik bespreek hier drie kerkmodellen en een combimodel. De kerkmodellen die ik noem zijn de meest spraakmakende in Nederland. In het boek van Henk de Roest, en de wind steekt op worden de drie kerkmodellen genoemd en kort besproken. Vervolgens geeft hij zelf een soort combimodel. Ik vat zijn informatie niet alleen samen, maar vul die ook aan met wat ik her en der tegenkwam.

Amerikaans model / Ark

Alleen in Europa, scheen de kerk te verdwijnen. Grace Davies zocht naar een verklaring en vond die in het kerktipe: de staatskerk. In het vorige hoofdstuk leerden we dat staatskerken niet markt of geloofsleerling gericht zijn, immers “klanten” hebben ze al, zij richten zich veeleer op de stof, de theologie. Daarentegen is de Amerikaanse kerk geen staatskerk en wel veel meer markt gericht. Het eerste model is daarom een Amerikaans model.

Dit Amerikaanse model, een model dat succes heeft in Amerika en Europa, is dat van “de doelbewuste gemeente” Het model is ontworpen door Rick Warren. In Nederland werken hoofdzakelijk evangelische gemeenten met dit Amerikaanse model.

Het gaat als volgt: de gemeente werkt als een soort van vangnet. Daarmee verwerft men “nieuwkomers” en die worden als het ware in een couveuse gelegd om goed op te groeien tot volwaardig gemeente lid. Je wordt gevormd tot een hechte gemeente. De leden die eenmaal binnen zitten, zitten als het ware in een ark of een burcht. Veilig met elkaar. De gemeente biedt haar leden die grote geborgenheid in ruil voor loyaliteit.

In dit model gaat het er dus om de mensen naar binnen te begeleiden en te komen tot de visie en toewijding van de gemeente en een keuze tegen de wereld.

Veel aandacht wordt besteed in dit model besteedt aan het mensen binnen halen in de kerk. De drempel wordt weggehaald. Er is vervolgens een goed uitgestippeld traject om bij de gemeente te gaan horen. Goede informatieverstrekking, gepaste taakjes met promotiekansen, sociale contacten; het dient alles om te komen tot een hechte vriendengroep. Buiten is de boze

wereld - de grote vloed. Binnen ben je geborgen. Er is dus een bewuste keuze tegen / vlucht uit de wereld.

De Roest merkt op dat het model 4 x B's kent: Bereiken, Binnen halen, Boeien en Binden. Uit de cijfers - in Nederland - blijkt echter dat ze vooral kerkgangers uit andere kerken bereiken. Het betreft voornamelijk een herschikking. Voor de PKN is dit model dus interessant omdat ze aan deze kerken een deel van hun leden verliezen. De Evangelische bieden iets wat in de PKN gemeente niet is.

Sommige PKN gemeenten - met name waar er affiniteit bestaat met de evangelische alliantie - oriënteren zich op dit model. Hiermee voorkom je dat je gemeente weglekt richting de evangelische gemeenten. Echter het probleem is dat binnen de PKN gemeenten ook veel protestants bezwaar is tegen het "ark" model, dat riekt naar "extra ecclesiam nulla salus" ("buiten de kerk is geen heil"). Bovendien begeef je je in een concurrentie strijd om mensen te bergen uit andere kerken terwijl de "buitenkerkelijke" er niet echt mee bereikt wordt.

Rick Warren schrijft echter ook vanuit een Amerikaanse situatie. In de VS staat de kerk midden in de samenleving. Wat de kerk meent, wordt ook gemeend door de meeste Amerikanen. In Nederland komt deze burcht of ark in de marge van de samenleving, het privé domein, daar waar je het zelf mag uitmaken en waar je anderen niet mee lastig moet vallen. En dit maakt een groot verschil. Een burcht in de marge maakt je tot een bewoner van een ander land, maakt je - zou je kunnen zeggen - "wereldvreemd".

Wat ik hiermee bedoel is nog het best uit te leggen aan de hand van actuele morele problemen. In de VS gaat die discussie totaal anders dan in Nederland. Abortus, euthanasie en geloof, ze domineren en profileren de Amerikaanse politiek. In Nederland worden deze onderwerpen gezien als een privé mening (uit de marge van christenen). De Amerikaanse Christen heeft niet een privé mening maar heeft veel meer het idee dat ze als christenen objectieve waarden vertolkt omdat de meerderheid zo denkt als zij. De kerk vertolkt in de VS de mening van de gemiddelde Amerikaan. De kerk in het centrum geeft een andere discussie en een andere toon aan kerkelijke onderwerpen. Het is juist ook dit toonverschil, waar Nederlanders vaal over vallen. Het riekt naar: de Amerikanen menen het voor de hele wereld beter te weten en ons voortdurend te vertellen hoe het moet.

Herberg

Een ander model dat zich meer op de hele breedte van de gemeente richt is dat van Jan Hendriks. Het model van de gemeente als Herberg. Dit model gaat uit van een gastvrije gemeente. Het model werd een aantal jaren geleden gelanceerd en veel PKN gemeenten werken er mee. Het grote voordeel is dat het ruimte biedt aan een pluriform publiek. Het is praktisch en zeer goed gedocumenteerd zie www.opwegnaardeherberg.nl/ en www.idee-en-kerk.org/herberg/meerinfo.htm

Groot voordeel in dit model is dat men op verschillende wijzen betrokken kan zijn bij de gemeente; als actief en passief lid. Bovendien is dit model gastvrij en open naar de samenleving. De verschillende betrokkenheid doet meer recht aan veelheid van leefstijlen. Het draait volgens De Roest om 3 x een O: Open, Ontmoeting en Ongedwongen. De predikant verandert in dit model wel steeds meer richting een coach.

Het model is sympathiek, maar kampt ook weer met de marge / het privé domein van waaruit de kerk - in Nederland - opereert. In een woordspeling op het beeld herberg zou je kunnen zeggen: In de herberg verkeer je alleen als het nacht wordt, wanneer er behoefte is aan beschutting. Het beeld “De herberg” is tevens ook beeld van je even terug trekken uit de samenleving.

Maar dat niet alleen, ook blijft het geloofsgesprek aan de stamtafel toch altijd weer een gesprek van gastheer en gast. De Roest geeft aan dat het moeizame is dat men met dit model de gasten niet aan zich weet te binden.

Het model sluit echter goed aan bij het standby karakter van de moderne mens. Heb je behoefte aan de herberg dan ga je er heen. Dan zoek je even de rust van de marge, een privé moment op. Het model suggereert dat lid worden niet hoeft. Maar in de historie zijn de niet zo actieven, de gasten die zich even laten bedienen, door de “Martha’s” uit de gemeente.

Verder is het model erg gericht op zorgen en bedienen. De uitstraling is Mt 11:28 “Komt tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven”. De zelfredzame / welvaart mens wil dit “je hand op houden” niet, zeker op momenten dat het niet echt nodig is. Gasten zullen, zodra ze weer op eigen benen staan, de nacht voorbij is, weer verdwijnen en het personeel van de herberg blijft een leven lang - als Martha - in de marge zorgen. Over deze kerk hoor je mensen soms zeggen: “de kerk is er voor zielige mensen, maar ik red mij wel”.

Tempel

Een model dat wel uit de marge van de samenleving weet te komen is het van de tempel- of service balie- model. Het is een kerk die tegen betaling haar religieuze diensten aanbiedt. De afnemers kiezen niet voor een lidmaatschap, betalen voor wat ze afnemen. De vraag van de afnemers bepaalt het aanbod, maar er wordt kwaliteit geëist.

Dit soort tempelmodellen tref je aan in grote steden en bij studenten ecclesia. Voorbeelden zijn: “de Rode Hoed”, Taizé, retraiteorden, een begrafenis met een ingehuurde voorganger. Vaak ontstaat zo’n model op plekken waar in het oog lopende gemeenten zijn: de kerk uit het stadscentrum, of de kerk van de universiteit, een kerk die niet mer in gebruik is als kerk. Het trekt zelfredzame mensen die moeite hebben met de kerk die er is voor “armen, verdrukten, vermoeiden en belasten”.

Dit model honoreert de vaak gehoorde weezin die er is bij het gratis aanbod van de kerk. Want gratis betekent soms ook van lage kwaliteit, waar je niet over kunt reclameren. Wie nu betaalt kan kwaliteit eisen en ontevredenheid tonen.

Het model doet recht aan de individualiteit en zelfstandigheid, er wordt goed gelet op dat wat men wil afnemen; het is vraag gestuurd. Wat mensen verwachten wordt geboden: studie, bezinning, pastoraat, ritueel, gesprek etc.. Maar de terechte vraag die de Roest zich bij dit model stelt is: past dit bij het christendom? Jezus was geen priester, maar profeet, diaken: toegewijd, betrokken en werkte aanstekelijk.

Dit model levert geen leden op. De deelnemers blijven consumenten. Het laat zich ook moeilijk naast het gewone gemeentewerk inpassen, want wanneer laat je betalen en wanneer niet en wie laat je betalen en wie niet.

Wel wordt hier een heel andere groep bereikt dan normaliter bereikt wordt. De vraag is hoe actief de deelnemers zijn als consument? Zouden ze op den duur niet de gemeente ook wat kunnen brengen?

Een twee sporen beleid, “bridges” ofwel netwerk

Tenslotte noem ik een model ontleend aan de onlangs verschenen studie van Henk de Roest. Hierin wordt geprobeerd het beste uit de verschillende hierboven genoemde kerkmodellen - ark, herberg en tempel - te combineren. De Roest laat zich inspireren door een Brits gemeente model. "Building bridges of Hope". Die "bridges" zijn een bovenplaatselijk netwerk van gemeenten die pastoraal op elkaar toezien. Zoals ook Paulus in zijn brieven gemeente pastoraat bedreef. Het is dan de bedoeling dat middels opbouwende kritiek, er een frisse kijk van buiten komt en dat er zo ook een bemoedigend netwerk van gemeenten ontstaat, die elkaar uit het Isolement van de marge proberen te houden. Het mooie van dit voorstel is dat het in de PKN makkelijk te organiseren is. We kennen al de visitatie, de predikanten ringen en klassikaal georganiseerde activiteiten. Deze kunnen met wat kleine aanpassingen "bridges of hope" worden.

Ook bouwen de gemeenschappen, die de Roest noemt, een netwerk in - bruggen naar - de maatschappij op. Ze staan open en alert in de plek waar ze leven. De openheid naar de samenleving is de belangrijkste drijfveer. En dit doet ze door alert te zijn op vraag en behoefte vanuit de samenleving.

Het meest charmant is nog het voorstel om net als in de 17^e eeuw een gemeente te bouwen van lidmaten en liefhebbers. Veel aandacht besteedt De Roest aan het voorwerk voor inspiratie en aan het Christocentrische karakter van de gemeente.

Maar, wat in Engeland werkt zou hier in Nederland met haar scheiding van kerk en staat wel eens helemaal niet kunnen werken. Immers, in Engeland zijn kerk en staat niet gescheiden, is er veel meer dan elders een soort volkskerk, die zelfs ook identiteitsbepalend is voor de Engelsman. Bovendien beschrijft de Roest vooral kleine gemeenten, die niet zozeer vanuit kerken maar veeleer buurthuis- achtige situaties - zelfs vanuit een kroeg - werken. Zulke kleine en niet kerkelijke zettingen hebben veel lagere drempel, dan een doorsnee kerk heeft. Zeker minder drempel dan de zo sterk geprofileerde kerk als Nederland kent. Het is veel vrijblijvender om in een kroeg een kopje koffie te drinken dan dat te doen in een kerk met een heel speciaal kleurtje. Het is veel eenvoudiger onderdeel te worden van een kleine groep dan van een heel grote - hechte - groep, met een bepaald type mens.

Verder is de Roest nogal Christocentrisch, de Roest houdt erg veel van Jezus, in het boek wordt dat niet verder uitgewerkt, maar in de praktijk bieden christocentrische gemeenten vaak weinig ruimten aan zoekers. Niet de lijn van de Roest, maar ook niet helder uitgewerkt.

Toch ben ik enthousiast, omdat er met bestaande middelen geprobeerd wordt uit de marge - het privé - van de samenleving te komen - de gemeenten gaan intensief met elkaar samenwerken - en omdat er weer ruimte komt voor niet belijdende leden - lidmaten en liefhebbers - is de kerk ook weer voor een breder publiek toegankelijk.

Het model van de Roest doet mij ook denken aan de synagoge. In het Jodendom had je bij de synagoge naast haar leden ook de groep Godvrezenden die zich aansloten bij de synagoge, zonder ook maar de mogelijkheid te hebben lid te worden (onbesneden en onrein).

Gelukkig wordt het lidmaatschap nu bespreekbaar gemaakt. Jammer dat dat nog niet breed in de kerken gebeurt. Wat is het toch dat de kerken zo moeilijk afstand kunnen doen van deze vorm van lidmaatschap? Waarom niet een helder en vooral open beleid over hervorming van dit lidmaatschap? Een hervorming gericht op het activeren, begeleiden, en aanbod, dan dat wat het nu is: een zaak van kerkrentmeesters.

Conclusie bij hoofdstuk 4

Ook bij de kerkmodellen weer de drie vragen die uitgangspunt zijn van deze studie

- Waarom is de kerk bij de groep - solo-religieuzen - buiten beeld?
- Heeft de kerk te verwachten dat ook haar leden tot deze groep gaan behoren en heeft de kerk dan niet een opdracht?
- En tenslotte: zou er relatie kunnen ontstaan tussen deze nieuwe vormen van spiritualiteit en de kerken?

Ad 1

In alle kerkmodellen is men klantgericht, kiest men ook voor een of meerdere typen van levensstijl. Slechts twee modellen richten zich ook op de mensen die geen binding aangaan (tempel en netwerk kerk). Maar de kerkmodellen zijn in de eerste plaats voor de gemeente geschreven en - op het tempel-model na - stralen toch ook iets uit van “meedoen en conformeren” of “ondergaan en vormen”. Hiermee bieden de modellen niet de openheid voor gesprek met de solo-religieus, omdat de modellen te weinig ruimte laten om, los van een voorgegeven rol (nieuw schapje, betalende afnemer, gast), met de kerk in gesprek te komen.

Verder - op het Tempel-model na - houden de modellen geen rekening met de positie van onze kerk in de samenleving. Deze rand/privé-sfeer positie kleurt alles wat een kerk doet en zegt. Soloreligieuzen zijn andere typen van mensen; de kerk als iets uit de privé-sfeer staat hen tegen. Wel moet ik hierbij zeggen dat ik geen oplossingen heb. Slechts de Roest, met het netwerk of “bridges” model, poogt met zijn boek middels het netwerken het isolement te doorbreken.

Echter de landelijke kerk blijft in gebreken door haar kerkelijke administratie niet klantgericht te maken maar slechts gebruikt om de financiën van de kerk goed te stroomlijnen.

Ad 2

Kerkgangers zijn in de gegeven kerkmodellen ook verbonden met een voorgegeven rol, al was het alleen maar als betalende klant of priester (herberg en tempel). Die rol kan op enig moment gaan knellen, voor kortere of langere tijd. Bijvoorbeeld als je niet kunt betalen, je valt qua ethiek buiten de boot/ark valt of niet in staat tot activiteit. In zo'n periode is uitstappen makkelijk, terugkomen niet.

De vraag is: “geeft een model mogelijkheid voor de wisselingen in je leven”. Modellen zijn sterker naarmate zij meerdere “rollen” bieden, zoals bijvoorbeeld het herbergmodel. Helemaal sterk vind ik het model van de Roest omdat hij met het 17^e eeuwse model - lidmaten en vrienden - veel ruimte biedt. Kun je makkelijk even uit en weer instappen.

Ad 3

Het is eenvoudig de modellen te bekritisieren, want ze werken natuurlijk ook met voorgegeven rollen. Het zijn vaak die voorgegeven rollen, die typen van mensen uitsluiten. De kerk zou het meest gebaat zijn als een plek waar een soort van voorhof, plein of gespreksplatform - vrijhof ;-)- wordt gecreëerd waar alles besproken kan worden, en geen voorgegeven rollen verwacht worden.

Ieder type mens zal natuurlijk iets anders inbrengen, de één veel politiek, de andere veel ethiek, weer een ander veel persoonlijke zaken, maar er is ook altijd wel een lijntje te leggen naar wat mensen in deze geloven, hopen en boven al liefhebben.

En bovenal zal men veel geloof inbrengen dat men niet steekhoudend vindt. Dat misschien al jaren geleden met algemene instemming afgedankt werd, echter ieder generatie zal die keus weer zelf opnieuw moeten maken. Dat te verbieden, zelf die keus te maken, sluit mensen niet alleen uit van het gesprek, maar geeft ook voedingsbodem aan niet steekhoudende manieren van geloof.

Hoofdstuk 5

Solo-religieus

Onderdeel van mijn onderzoek zou ook zijn een aantal gesprekken te voeren met solo-religieuzen. Jan Oegema - zelf solo-religieus - is de bedenker van dit woord. Het woord is een tijd in zwang geweest want mensen herkenden zich in dit woord. Er is moeite bij deze groep met verbondenheid / gemeentevorming en zeker met de verbondenheid die de kerk biedt.

Lid worden van een groep gaat namelijk ten koste van delen van je zelfstandigheid. Niet alleen word je er eentje van ... maar ook schijn je voor zoveel meer, anders en tegenover te staan dan dat, waar je zelf voor kiest. Met je verbondenheid - in de kerk lidmaatschap - heb je een geschiedenis, een traditie en groepswaarden en hoe laat een groep nog ruimte voor je ups en downs waarmee je buiten de marges van de groep komt.

Wat ook erg lastig is, is dat de omgeving zich al een beeld van jou als groepslid vormt nog voordat je zelf in beeld bent. Lid worden heeft dus nogal wat gevolgen.

Maar opvallend is dan dat Jan Oegema, zich nog steeds “solo religieus” noemend, zich nu toch onlangs aangesloten heeft bij een gemeenschap (volzin 1 juni 2007). Maar - zo zegt hij - deze groep biedt hem de mogelijkheid zich solo-religieus te blijven voelen/ervaren.

Is er dan toch ook bij solo-religieuzen de behoefte aan een groep? Een groep die aan hun zelfstandigheid niet afdoet, maar wel input geeft voor hun geloof? Of zit Oegema nu dan toch in een fuik, die hem langzaam terecht brengt bij een gemeenschap?

De interviews

Het zoeken naar mensen om te interviewen, was geen enkel probleem. Solo-religieuzen praten, naar ik ondervond, met plezier en enthousiasme openhartig over hun geloof. Omdat het merendeels zoekende gelovenden zijn was er ook sprake van openheid en nieuwsgierigheid. Er vonden 9 gesprekken plaats. Verder werd ik op het spoor gebracht van diverse boeken, die ik las, en twee films, die ik zag.

Alle geïnterviewden maakten zeer veel werk van hun geloof. Ze lezen en zijn deelgenoten van een groot netwerk waarin ze hun geloof bespreken. De solo-religieuzen zijn zeker geen einzelgängers, maar veeleer netwerkers, sprekers en shoppers. De meerderheid die ik sprak bezoekt beurzen, boekwinkels, en bijeenkomsten om met elkaar in gesprek te zijn en informatie te vergaren. Echter in de directe omgeving zijn er meestal slechts enkelen die min of meer open staan, zodat er gelijktijdig ook eenzaamheid en onbegrepen zijn te bespeuren valt, maar het netwerk compenseert het eenzame avontuur.

Binnen het netwerk bestaat een groot vertrouwen, en meestal heeft men ook zo zijn eigen insteek: muziek, tarot, voeding, harmonie in het leven, een volgend of vorig leven, positief denken of het gevoel opgenomen te zijn in een groter geheel. Aan het netwerk beleven ze een intensieve “gemeente-/vriendschaps-band”: bij ziekte kaartjes, bezoekjes en bemoedigingen. Alle spirituele ervaringen probeert men met elkaar in verband te brengen tot een logisch geheel. Bij sommige zijn er verwijzingen naar auteurs of groepen. Maar zelden of nooit naar de kerk. Als reden wordt daarvoor gegeven dat zij in de kerk geen spiritualiteit aantreffen.

Religie

Hoewel het woord religie op meerdere manieren verklaard kan worden, kiest men in deze kring toch meestal voor “religare”: verbinden. Dit terwijl men in een kerkdienst veeleer bezig is met de andere betekenissen ofwel die van “relegere”: weer opnemen, herlezen en bedenken, ofwel de derde mogelijke betekenis, van “neclegere”: aandacht schenken aan.

Allen hebben een visie over hoe de aarde is ontstaan, hoe het universum er uitziet. Kortom: het gaat dus ook echt om een geloof/ een religie, en niet slechts om een ervaring.

Veel onderdelen uit het christelijk geloof worden niet afgewezen. Bij sommige was er een geheel eigen exegese van bijbelteksten. Soms met een heel consistente opbouw, soms erg kiezend: “die tekst wel, maar dan met deze betekenis en de rest niet”. Soms vindt men de uitleg van de kerk corrupt en soms is de schrijver van de bijbeltekst nog niet geheel op het goede spoor.

De kerk wordt over het algemeen ervaren als dominant en niet zuiver in haar uitleg en leer. De kerk is ook te negatief. Vaak wordt de kerk voorgesteld als een plek waar het gaat over zonde, hel en verdoemenis. Men beleeft het als een plek waar weinig ruimte voor hen - zoals zij zijn - is. De kerk is iets dat ze achter zich hebben gelaten, vaak ook omdat er sprake is van irritatie en kritiek naar de kerk of ook een pijnlijke aanvaring. Het wantrouwen naar de kerk is groot.

Er is grote waardering voor Jezus, maar vooral voor de mens Jezus. Mensen zijn tot zulke dingen als Jezus in staat, daarvoor hoeft je geen God te zijn, maar moet je wel spiritueel begaafd zijn. Hun waardering voor Jezus gaat soms ook gepaard met een sterke afwijzing van de Jezus zoals zij hem uit hun traditie overgeleverd hebben gekregen.

Op de vraag waar de zekerheden vandaan komen wordt ofwel verwezen naar een autoriteit - er is veel gepubliceerd en men beschikt over een bibliotheek - ofwel wordt er verwezen naar de beleving dat het zo wel moet zijn. Soms ook naar bijzonder toeval en heel vaak ook wonderen. Men vaart dan op eigen inzicht en vooral vertrouwen.

Wat verder opvalt is dat er gebruik wordt gemaakt van alternatieve wetenschappen. Alternatieve kennis van het heelal, alternatieve psychologie, alternatieve historische kennis, alternatieve genees- en voedingskunde. Zaken waar men in bepaalde kringen (de universitaire wereld en stichting Sceptis b.v.) vaak korte metten mee maakt. Verder heeft men ook zijn eigen tale Kanaäns: universum, positiviteit, energievelden, synchroniteiten, activiteiten in de kleine hersenen, etc.etc.

Vroeger kon men nog zeggen dat je voor het geloof in de kerk moet zijn, maar niets is nu minder waar. Er wordt veel meer geloofd en vertrouwd dan men in de kerk gewoonlijk doet. Christelijk geloof is daarom veeleer een matigend selectie criterium in de “supermarkt” van geloof. Of anders gezegd het geloof dat hier beleefd wordt biedt de kerk niet. De grote hoeveelheid geloofsvertrouwen maakt het gesprek soms ook lastig, je komt al snel aan de gevoelige “ultimate beliefs”. De sterke overtuiging - of het in het geloof alleen met jezelf te hoeven rekenen - maakte weerwoord lastig.

Het geloof is hen vooral dierbaar omdat het heilzaam is. Veel vaker dan in de kerk onderstreepte men met wonderen het geloof. Het bemoedigt hen voort te gaan op hun weg. Men voelt zich uitverkoren, op pad gestuurd en/of zinvol bezig. De spirituele werkelijkheid

wordt als werkelijkheid - niet als voorstelling van de werkelijkheid - onder woorden gebracht. Soms met enige aandrang wordt je uitgenodigd het ook zo te bezien.

De kerk in haar huidige vorm is totaal buiten beeld, behalve bij bijzondere gelegenheden, vooral begrafenissen.

Ietsisme

Opvallend is dat ik niet met "zuivere ietsisten" in gesprek ben gekomen, daarvoor waren mijn gesprekspartners te uitgesproken. Naast de gesprekken heb ik mij dan ook vooral verdiept in de literatuur over het "ietsisme". Plasterk - onze minister van onderwijs - was de uitvinder van die spottende term 'ietsisme' die duidde op gelovigen die niet meer in God maar nog wel in "iets" geloofden. En dat werd door hem als te vaag beschouwd: "Niet het lef hebben om geloof te benoemen, en er voor te gaan staan".

Maar die term groeide van spotterm uit tot een woord waaronder zich een interessante discussie ontspon over geloof en transcendentie o.a. in het blad Volzin, rondom het boek van Gijs Dingemans over Ietsisme en in de discussie in het dagblad Trouw over een persoonlijke god. In de literatuur merkte ik wel dat "het iets" gekleurd wordt door je achtergrond, bijvoorbeeld Christenen vullen dat "iets" toch met christelijke voorstellingen.

Toch fungeerde de term "iets" goed in de gesprekken. Het gaf mijn gesprekspartners de vrijheid om in het gesprek uit te drukken waar geen woorden voor waren en wat hen toch persoonlijk raakte. Men kon het gesprek met behulp van dit woord voeren, zonder "geplaatst" te worden.

De rijkdom van het woordje "iets", is dan dat er in dit woord niet de claim zit, die in het woordje "god" zit en ook niet de claim van een groep die met dat woordje al tot een conclusie is gekomen.

Tendens

Er wordt er veel gezocht en onderzocht en ik ontkwam er dan ook niet aan ook zelf met aanbevolen materiaal naar huis te gaan. Drie maal werd mij het boek Spiegellogie van Willem de Ridder aanbevolen en dit las ik ook. Verder las ik een boek uitgegeven door de Graalbeweging. Dit boek deed mij denken aan de stromingen van het eind van de 19^e eeuw, vooral door de sterke nadruk op orde, schepping en eindtijd. Ook zag ik de film "the Secret" en een film van Oibibio het centrum van Gerrit Jan Hein.

Over en weer zou het goed doen, een gesprek over deze zaken te voeren. Maar je komt slechts in gesprek wanneer het gesprek niet gedomineerd wordt door een gelijk dat van tevoren vast staat.

Conclusie bij hoofdstuk 5

Ook aan het slot van dit hoofdstuk stel ik mijn vragen

- Waarom is de kerk bij de groep - solo-religieuzen - buiten beeld?
- Heeft de kerk te verwachten dat ook haar leden tot deze groep gaan behoren en heeft de kerk dan niet een opdracht?
- En tenslotte: zou er relatie kunnen ontstaan tussen deze nieuwe vormen van spiritualiteit en de kerken?

Ad1

De kerk is buitenbeeld bij alle door mij geïnterviewden. Dit vanwege het imago de kerk. De kerk heeft namelijk haar eigen gelijk als vertrekpunt in de geloofsdiscussie. Je bent welkom in de kerk maar slechts om die waarheid te beamen. Gesprek over eigen inbreng is uitgesloten. De kerk heeft niet alleen een andere manier om bezig te zijn met geloof maar heeft ook een andere inhoud van geloof. Die inhoud wordt beleefd als een totaal pakket met veel eindconclusies die einde van het gesprek zijn.

Ook gaf één persoon heel duidelijk aan dat de kerk er voor de niet zelfredzame mensen is. Hoewel vrijwel alle ondervraagden echte zoekers zijn, die niet over een nacht ijs gaan, wordt er bij de kerk niet gezocht. Veeleer is er de veronderstelling: valt er wel wat te zoeken - is daar wel spiritualiteit? Hoogstens op vakantie is men in de kerk om een kaarsje.

Ad 2

Er is iets in het aanbod van de kerk dat niet beleefd wordt als aanbod voor religieuze zoekers. Dat zit hem hoofdzakelijk vast in het belerende en bezinnende. Onze eigen achterban kan dat ook zo beleven. Dan wordt de kerk niet zo zeer bedreigd door ongeloof, maar door spiritualiteit en de diversiteit waarover in de kerk niet gesproken kan worden, omdat ze slechts afgewezen wordt.

Ad 3

De kerk zou in gesprek kunnen komen door in haar standpunten "als resultaten van" een spirituele zoektocht te presenteren. Twee voorbeelden. 1. Je kunt esoterie afwijzen omdat het niet in de bijbel staat, maar je kunt ook zeggen dat de bijbel een selectie is omdat we de esoterie van toen afwezen. Dan kom je in gesprek over esoterie van toen en nu. 2. Je kunt zeggen dat Jezus de zoon van God is, maar je kunt ook zeggen hoe men gediscussieerd heeft in het verleden en tot die conclusie gekomen is. Dan ligt het gesprek open, voor wat je vindt van de keuzen van toen en wat je nu zou kiezen, op grond van de dilemma's.

Ook zou de kerk zich kunnen bezinnen op de annexatie van het woord "god" het is "God" - met een hoofdletter en christelijke inhoudt - geworden. Dit verzamelwoord is nu te veel gevuld geraakt met beelden die een open gesprek in de weg staan. Dit woord wordt nu vervangen door het woord "iets".

Voor de mensen buiten de kerk lijkt het of de kerk niets ter discussie stelt en dat de gehele geloofsleer in een hap geslikt moet worden. Voor de meeste theologen - die met historisch besef - is wel duidelijk dat het geloof ook een zoeken naar waarheid was en is. Maar dit beeld leeft niet buiten de kerk. Misschien kan hier wat vaker mee gerekend worden.

Hoofdstuk 6.

De kerk en de missie

Met de groei van de religieuze belangstelling buiten de kerk zou het vermoeden kunnen reizen dat missionaire activiteiten makkelijker en lonender worden. Buiten de kerk is er interesse en in de kerk wil men - uit bevlogenheid - het verhaal graag kwijt. In dit hoofdstuk wil ik een aantal problemen signaleren. Niet om het missionaire elan te laten verdwijnen maar om niet te naïef te zijn.

In dit laatste hoofdstuk signaleer ik op welke terreinen de kerk bezig kan gaan om meer betrokken te raken op het geloofsgesprek in de samenleving. Een gesprek dat nu geheel buiten de kerken om gaat. Hierbij bied ik geen oplossingen maar signaleer wat obstakels die er zijn op verschillende terreinen. Wel signaleer ik dat er een aantal taboes doorbroken dienen te worden. Het taboe dat rust op het bespreekbaar maken van de geloofszekerheden en het taboe dat er rust op het lidmaatschap van de kerk. Eenvoudig zijn deze veranderingen niet voor de kerk. Immers het karakter van de kerk zal er door veranderen.

Het probleem van de kerk: De geloofskennis.

De kerk zit - zoals hierboven betoogd - met haar "waarheid". Die waarheid is niet geformuleerd als keuzen van kerkgangers, of als resultaten van (spirituele) zoektochten, maar als standen van zaken waar men niet om heen kan. Bijvoorbeeld: De bijbel is heilige schrift, Jezus is de zoon van God, God is drie-enige.

Wie het geloofsgoed zo presenteert, moet niet verwachten er ooit over in gesprek te komen. Wie het zo presenteert verwacht dat er beaamd of afgewezen wordt. De kerk lijkt wat op de leerling die alleen de antwoordenboekjes heeft en overschrijft en de leerstofboekjes dicht laat. Wie zo te werk gaat zal nooit over de stof in gesprek komen.

Buiten de kerk echter wil men het gesprek en de spiritualiteit. In mijn gesprekken werden niet alleen de samenstelling en exegese van de bijbel aangevochten maar ook de dogma's van de drie-eenheid, de Godheid van Jezus en de genade. Het gaat dan niet in het gesprek over getuigen maar om het spreken over hoe je tot dit getuigenis komt. Als het ware zou je achter "de waarheid" naar de inspiratie die daartoe leidde terug moeten kunnen gaan.

Het gesprek met de soloreligieus

Het gesprek met de soloreligieus is niet een gesprek met een instantie, of een vertegenwoordiging, waar de kerk iemand naar kan afvaardigen. De gemeente moet zelf in gesprek komen met deze solisten. En niet het getuigenis weegt, maar hoe je tot dit getuigenis kwam. En dan niet met de uitspraken als: "het staat in de bijbel" want dan moet je uitleggen, waarom de bijbel is zoals ze is. Er moet visie zijn op het feit dat sommige teksten geen plaats in de bijbel kregen, dat sommige bijbelteksten boven andere teksten gesteld worden en dat we soms teksten aan elkaar plakken. Kortom een gelovige dient zich rekenschap te geven. (1Petr 3: 15)

Dit lijkt nu een beangstigend gesprek te worden voor de gemiddelde kerkganger, maar uiteindelijk zal het gesprek gaan waar het over moet gaan, namelijk over de inspiratie en de beleving. Echter, hierbij moet niet vergeten worden wat we in hoofdstuk 2 zagen, dat de kerk

zich heeft uitgeselecteerd op mensen die zich veiliger voelen bij standen van zaken dan bij zoeken, spreken en vertellen over geloofsbeleving.

Leerproces

De geloofsoverdracht ging in vroeger tijd door middel van het doorgeven van de “geloofsantwoorden”. Met deze geloofsantwoorden ontwikkelden de gelovigen in de loop van hun leven hun spiritualiteit. Mij bleek dat mensen die de Heidelbergse Catechismus eerst uit hun hoofd hadden geleerd, het na een aantal jaren het daadwerkelijk gingen beleven als een troostboek. Een document waarmee de essentie van het geloof en de spiritualiteit onder woorden kon worden gebracht.

Tegenwoordig werkt het “geloofsleren” andersom. De antwoorden - die fungeerden als een zoekontwerp naar spiritualiteit - sneuvelen nu in rationele redeneringen, nog voordat ze hun spirituele uitwerking hebben.

Zeer aan te bevelen over het moderne geloofsleren is daarom het proefschrift van Alma Lanser-v/d Velde over de geloofsoverdracht. Het gaat om een proces van wederkerig geloofsleren en om evenmenselijke aanspraak.

Niet alleen zal het hier aanbevolen wederkerig leerproces de deur naar de soloreligieus open zetten, ook onze kinderen zijn het meest gediend met een geloofsoverdracht dat als een wederkerig leerproces - of een evenmenselijke aanspraak - gaat.

De kerk als spiritueel centrum

In de kerk kom je veel spiritualiteit tegen is mijn ervaring als predikant. Echter, omdat het een heel persoonlijk ontwerp is van de leden, lijkt het ook wel taboe om er over te spreken. Het komt wel ter sprake maar dan meestal verpakt in dogma's.

Deze taal spreekt de solo-religieus niet en zodoende doorziet die ook niet dat er achter die kerktaal wel degelijk spiritualiteit zit. Vaak ook heeft de solo-religieus ervaring met mensen bij wie achter de dogmatische taal geen spiritualiteit schuil ging, maar b.v. angst, frustratie, traditie, levensordering, etc etc.

De solo-religieus beziet de kerk maar ziet dan niet een soort vindplaats of winkel van spiritualiteit. En dat terwijl solo-religieuzen alles af zoeken op zoek naar spiritualiteit, zij shoppen wat af.

Wat het meest opvalt is dat de kerk - om in de termen van shoppen te blijven - een winkel is zonder vrij entree. Dat is voor de kerk soms maar moeilijk te verstaan dat zij niet vrij toegankelijk is. Maar het werkt als volgt: Je moet serieuze plannen hebben voor je de kerk betreed. De kerk heeft namelijk maar één product “einde van de zoektocht” / “het enige juiste antwoord”.

Natuurlijk hoeft het antwoord niet direct beaamd te worden, de grote waarheid wordt geleverd in delen, maar teken je voor deel één dan zit je aan de hele serie vast. Want uiteindelijk gaat het om die ene waarheid. Het gaat niet zoals op de andere spirituele beursjes om een zoektocht, een gesprek van afwijzen en aannemen en proberen en verdwalen en kleine deeltjes die los van elkaar af te nemen zijn. Bijvoorbeeld: ik wil wel Jezus als God, maar niet God zelf of omgekeerd ...Nee het is een sterk gereguleerd eenrichtingsverkeer ofwel een georganiseerde reis met die ene doelstelling: De Waarheid.

Dit maakt de kerk niet zo'n prettige plek om eens te komen snuffelen, of er nog iets van je spirituele gading bij zit. Natuurlijk, de vele lokkertjes - het LDC geeft lijsten vol leuke tips om te doen - werken, maar voor je het weet sta je op de rails en ga je met de intercity naar Pasen. In de kerk is er slechts het eind van de zoektocht en juist die levenslange zoektocht is de geloofskaraktertrek van de solo-religieus. Altijd maar weer doorvragen, dat is hun levensstijl.

Lidmaatschap

Er is meer dat de kerk tot een niet vrij toegankelijke plek maakt. Het is een "Members only" club. Je kunt wel komen, maar het is net als met een proefles, het is de bedoeling dat je een volgende keer moet beslissen of je lid wordt. Bovendien een lidmaatschap voor het leven. Je moet dus ook de flair hebben om hiermee om te kunnen gaan, en veel mensen kunnen dat niet.

Maar hebben kerkleden de ruimte in zich voor niet leden? Bij een presentatie van het boven genoemde Tempel model - een belangstellende betaalt voor wat afgenomen wordt - hoorde ik een ouderling vragen stellen over het nut, van dit aanbieden van activiteiten tegen betaling, omdat dit aanbod niet zou resulteren in lidmaatschappen. Kerken komen slechts rond vanwege het lidmaatschap. Het lidmaatschap is direct met de inkomsten verbonden. Bas Plezier waarschuwde voor de "zelotische" inslag van de kaartenbak van de kerk. (Kerkinformatie juni 2007).

Het is ook kenmerkend in de PKN dat bij de invoering van de nieuwe leden administratie - Numeri - wél de colleges van beheer gesprekspartners zijn, bij de opzet, maar er nergens gekeken wordt hoe de kaartenbak pastoraal of missionair zou kunnen zijn. Erger nog, wie om die pastorale/missionaire reden contact zoekt over de kaarten bak treft noch binnen het LDC noch binnen de SMRA een gesprekspartner.

Heel eenvoudig is er te komen tot een kaartenbak die mensen kansen biedt om meer betrokken te raken door niet te noteren of ze al of niet belijdend zijn maar bovenal te noteren wat hun wensen, verlangens, capaciteiten en verwachtingen zijn.

Jammer is dat er een visie op lidmaatschap binnen de kerken ontbreekt. Zolang die visie ontbreekt zal het - dat is een ijzeren wet - gaan om het geld.

Veel Nederlanders willen de kerk niet kwijt. De kerk wordt ervaren als cultuurgoed en belangrijk als vangnet voor de zwakken - waar men zichzelf niet toe rekent. Maar hoe welwillend ook deze mensen krijgen niet de kans om kerkelijk bij te dragen, want ook bijdragen is slechts voorbehouden aan leden. Hopelijk komt er snel bezinning op het voorstel van De Roest, te komen tot een kerk van leden en liefhebbers.

Volkskerk

De kerkverlaters verloren met het verlaten van hun kerk ook het gespreksplatform om te spreken over religie. En zij die lid bleven, en zich ingezet hebben voor de kerk, de gelovige en de wereld, hadden het goedrecht hun kerkelijkthuis in te richten zoals het er nu uitziet. Een plek waar alleen ruimte is voor wat kerkleden ter discussie willen stellen.

De vraag is nu een stapje terug te doen: Is de huidige kerkganger bereid die discussies in de kerk toe te laten waar nu het gros wars van is? Ik denk dan aan: de geloofsbelevingen van de burgerij of buitenkerkelijken.

Een gewetens vraag, zoals in de gelijkenis van de verloren zoon. De kerkganger is als de oudste zoon, uit die gelijkenis, die zicht altijd trouw heeft ingezet het huis van de Vader goed

te beheren. Dat was vaak niet makkelijk, met weinig rust en veel kritiek. Toch is het te hopen dat de broer weer thuis komt. Want dan is het feest. Kan toch niet anders?

Veel buitenkerkelijken blijken toch te geloven. Geloof is de weg “terug” zoeken. De weg naar hun Vader. Hij blijkt hen met open armen te ontvangen en dat plaatst de trouwe kerkganger voor een dilemma. Ook het dilemma of ik er hier terecht juist deze gelijkenis in deze context memoreer.

Kinderen van een Vader?

Ik ga sterk uit van de gelijkenis dat God een Vader is, van alle mensen. De kerk dient daaraan volgens mij ook dienstbaar te zijn. Een kerk voor alle mensen of zij nu veel of weinig geloven of lid zijn of niet van mijn kerk. Dit uitgangspunt - van alle mensen de Vader - kies ik niet om iedereen voor de kerk te annexeren, maar om niemand uit te sluiten.

Kerk-zijn betekend niet dat je op de goede weg bent, maar dat je de verantwoording neemt om gezamenlijk te komen tot betere inzichten, in het besef dat die inzichten jou niet verheffen. Dat gaat volgens het principe van de nu volgende gelijkenis.

Een net geboren kind weet niet wie zijn vader is, maar zijn vader wel. Wanneer een kind 1 jaar is, dan heeft het geen woorden om over zijn vader te praten. Maar zij herkennen elkaar uit duizenden. Het kind weet niets van de leeftijd, de geschiedenis, de denkwijze en het werk van de Vader, slechts een ding weet het wel: dit is mijn Vader aan hem vertrouw ik mij toe. Dat voelt goed, en zet hem gezond in het leven. Als het kind rond de vijf is dan heeft het de wildste denkbeelden en fantasieën over de Vader: hij is de sterkste, de belangrijkste, de liefste, nooit bang, zeer rijk en wat al niet meer. De vader wordt er niet minder vader van en het kind niet meer of minder kind. Voor de relatie maakt het niet uit, dat komt later wel dat afgewogen oordeel. Op een gegeven moment leert het kind wat de positie van de Vader is in het leven en weer later begint het te begrijpen wat voor persoon het is en mocht het kind ooit nog eens besluiten een biografie te schrijven over de vader, dan komen de meest wonderlijke zaken misschien boven tafel. Maar de vader wordt er niet meer vader door en het kind niet meer kind. Sommige zaken die de schrijver van de biografie schrijft hebben misschien wel niets met vaderschap te maken, doen er voor kinderen totaal niet toe.

In de kerk wordt vaak opgekeken tegen die mensen die zoveel van God de Vader weten, alsof ze daardoor meer kind van God zijn, soms wordt er ook neergekeken op gemeente leden die de wildste fantasieën hebben bij God, als of ze dan minder kind zouden zijn. En die kinderen die helemaal geen kijk hebben op hun God zouden die dan nog minder kind zijn?

Soms echter is er ook de tragiek dat vaders en moeders elkaar uit het oog verliezen, soms zelfs niet meer willen kennen, zodat het kind de vader ook niet kent, en ook dan - ook al is er geen relatie - blijft het kind kind en raakt het zijn erfdeel niet kwijt.

Het gesprek met de solo-religieuzen.

Een solo-religieus komt niet in gesprek met een kerk, maar met kerkleden. Men zou kunnen verwachten dat nu er buiten de kerk zoveel solo-religieuzen zijn - mensen die al geloven - het makkelijk is om in gesprek te komen met solo-religieuzen. Dat is echter nog maar de vraag,

want solo-religieuzen hebben over het algemeen een andere levensstijl dan kerkmensen en zijn zoekers in verschillende tradities.

Een gesprek kan al snel iets polemisch krijgen en dit is natuurlijk niet de bedoeling. Zelfs een debat zou je moeten vermijden. Je kunt een debat houden over een onderwerp, maar niet over wat je raakt in het geloof.

De solo-religieuzen die ik sprak waren welbespraakt, en maakte veel werk van hun geloofszoektocht, hadden, zoals ik al zei, een eigen exegese, een eigen interpretatie van de geschiedenis, een eigen soort van wordingsgeschiedenis en vooral ook een eigen jargon. Het zou goed zijn wanneer wij ook binnen de kerk hierover spraken, maar dat moet dan wel zonder angst kunnen gebeuren. Kan een kerk in ieder geloofsgesprek meegaan? Vooral het geloofsgesprek waarin de gesprekspartners zich - naar jouw mening - weiden aan verkeerde voorstellingen?

Ik denk dat niet iedereen zulke gesprekken kan voeren zonder zich direct ook belast te voelen. Het doet me denken aan de discussie van Paulus en Petrus over het offervlees. Om met heidenen in gesprek te treden, zo meende Paulus, 1 Cor 8 en Galaten, moet je alleen eten indien je je niet bezwaard voelt. Het stond ieder vrij wel of niet aan dergelijke maaltijden deel te nemen, mits je er oprecht in was nar jezelf en anderen. Zo ook denk ik zou het moeten zijn met die geloofsgesprekken. Voor mijn gevoel heeft dat niets met meer of minder te maken maar veeleer met verschil in type mens en verschil in geloof. Je moet er plezier in hebben en ruimte voor hebben in je geloofsbeleving.

Tenslotte

In deze paper heb ik voortdurend gepleit voor het geloofsgesprek. De tijd is er rijp voor leren de publicaties over geloof en traditie. Bijvoorbeeld de roman van Dan Brown, de Davinci Code, ze bracht binnen en buiten de kerk het gesprek op gang. Dergelijke romans zijn een unieke kans om alles weer eens op een rijtje te zetten en echt in gesprek te komen met wat we vanuit de kerk “buitenkerkelijken” noemen.

De onderwerpen van de buitenkerkelijke gelovige doen soms nieuw aan, soms als een aantijging maar zijn in wezen altijd de onderwerpen geweest die onze traditie heeft besproken. We dachten misschien - in de kerk - dat we die onderwerpen op enig moment achter ons konden laten, maar waarschijnlijk moet iedere generatie opnieuw zelf weer de keuzen weer opnieuw maken en kunnen we de gemaakte keuzen niet doorgeven.

Wat het geloofsgesprek momenteel in de weg staat is dat de plek waar het traditioneel plaatsvond verdwenen is. De kerk is in de loop van de tijd veranderd. Ik hoop daarom van harte dat we met de invoer van de nieuwe ledenadministratie van Numeri, ook nadenken over alternatieven, die ook niet kerkelijken de kans bieden deel te nemen aan het geloofsgesprek.

Wat echter in 200 jaar langzaam veranderde, draaien we niet in een klap terug. Concrete plannen zijn er in dit studieverlof niet geboren. Wel is er gesignaleerd dat er op een hoop terreinen nog veel te doen is, willen we onze uitverkiezing als een opdracht verstaan.

Boeken

Altena Bert, Wolken gaan voorbij...: Een homiletisch onderzoek naar de mogelijkheden voor de preek in een postmodern klimaat. Zoetermeer Boekencentrum, ISBN 9023913566

Bernts Ton, Gerard Dekker en Joep de Hart, God in Nederland: 1996-2006 (GIN). Kampen Ten Have 2007 ISBN 9789025957407

Becker Jos en Joep de Hart, Godsdienstige veranderingen in Nederland: Verschuivingen in de binding met de kerken en de christelijke traditie. (SCP) Den Haag Sociaal cultureel planbureau 2006. ISBN 139789037702590

Biezeveld Kune .ea .., In iets geloven : ietsisme en het christelijk geloof. Kampen : Kok, 2006 ISBN 9043512192

Dekker Gerard. De kerk lost niets op: Bonhoeffer over de relatie tussen kerk en wereld. Kampen ten Have 2006 ISBN9025957013

Dekker Gerard , Gerben Heitink, Samen op de goede weg?: een pleidooi voor een eigentijdse kerk. Baarn : Ten Have, . 2002 ISBN 9025953336

Dingemans Gijs , Ietsisme : een basis voor christelijke spiritualiteit? Kampen : Kok, 2005 ISBN 9043511137

Dingemans G.D.J. , P.G. Smelik, Deze wereld en God : modern wereldbeeld en christelijk geloof. Kampen : Kok, 2005 ISBN 9043510688

Fijen, Leo, Het wonder van Maartensdijk : hoe een kleine gemeenschap leeft met God. Baarn Ten have 2001 ISBN 9025952534

Hart Joep de, Meer geloof minder kerk AO 2867 / 2006 ,actuele onderwerpen, ISBN 9085870453

Heitink Gerben en Hijme Stoffels (red.), Niet zo'n kerkganger: zicht op buitenkerkelijk geloven. Baarn: Ten Have, 2003 ISBN 9025953557

Donk W.B.H.J. van den ea.....(WRR) Geloven in het Publieke domein: verkenningen van een dubbele transformatie. Amsterdam University press ISBN 19053569367

Groot, Jurien de, ea. Missionair is mogelijk: een praktische handreiking voor de missionaire gemeente. Zoetermeer Boekencentrum 2007 ISBN 9789023921431

Hendriks J. Gemeente als Herberg: De kerk van 2000 - een concrete utopie. Kampen, Kok 1999 ISBN 9024294193

Lanser_van der Velde Alma, Geloven leren: een theoretisch en empirisch onderzoek naar wederkerig geloofsleren. Kampen : Kok, 2000 ISBN 9043502812 Tevens proefschrift Vrije Universiteit, Amsterdam, 2000

Ridder Willem de, Handboek spiegelogie. Groningen : De Zaak, 1999 ISBN 9072455452

Roest Henk de , En de wind steekt op!: kleine ecclesiology van de hoop. Zoetermeer: Meinema, 2005 ISBN 9021140802

Schelling Piet , Jomanda, heks of heilige?: pastoraal_kritische kanttekeningen. Kampen : Kok, ISBN 9024277833

Schelling Piet , Een huis met vele kamers: inleiding in het christendom. Zoetermeer: Meinema, ISBN 9021138506

P. Schelling, Paranormale verschijnselen : pastoraal_bijbelse overwegingen. Kampen: Kok, ISBN 9024223849

Schelling Piet , Tegen de stroom in: waarom mensen toetreden tot de kerk. Zoetermeer : Meinema, 1996 ISBN 9021136260

Stoker W., Is vragen naar zin vragen naar God?: een godsdienstwijsgerige studie over godsdienstige zingeving in haar verhouding tot seculiere zingeving. Zoetermeer: Meinema, 1993 ISBN 9021135949

Verheule Anthonie F. Angst en bevrijding : theologisch en psychologisch handboek voor pastorale werkers Baarn : Callenbach, 1997 ISBN 9026608845

Vollman Herbert, Abd-ru shin, Graalbeweging, Keuze uit voordrachten: in het licht der waarheid van Abd-ru shin. Hilversum Stichting Graalbeweging Nederland. ISBN 9071373010

Vroom Henk , Plaatsbepaling : christelijk geloof in een seculiere en plurale cultuur. Zoetermeer: Meinema, 2006 ISBN 9789021141350

Diverse brochures en informatie vanuit: het Landelijk Diensten Centrum, De schinkel (Amsterdam Zuid) Regionaal Diensten Centrum Zuid Holland.

Tijdschriften: Praktische theologie, Kerkinformatie, Volzin en Happinez

Films: Oibibio en The Secret.

Sites: Motivaction: <http://www.motivaction.nl/>.

Afkortingen

WRR: Het rapport van de Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid Geloven in het publieke domein

SCP: Het Sociaal en cultureel planbureau: Godsdienstige veranderingen in Nederland.

GIN: De laatste uitgave van "God in Nederland" (2007).

LDC: Landelijk Diensten Centrum van de Protestantse kerk in Nederland (PKN).

PKN: Protestantse kerk in Nederland

RDC Regionaal diensten centrum

RK Rooms katholiek

SMRA Leden administratie van de PKN kerken.

Dankwoord.

Bij deze wil ik een ieder hartelijk danken die ene bijdrage heeft geleverd aan dit studie verlot. De gemeente die mij de vrijheid gaf, de gesprekspartners voor hun openhartig spreken, de instanties die mij welwillend hun informatie en advies gaven en mijn naasten voor hun support.

John Vrijhof
september 2007